

könyv
könyvtár
könyvtáros

2001
június

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

---

10. évfolyam 6. szám

2001. június

Tartalom

Könyvtárpolitika

Együttműködés a képzés fejlesztéséért a könyvtári rendszer korszakváltásában	3
A VIII. Nemzetközi Könyvfesztivál Könyvtáros Klub programjáról	9
Bánhegyi B. Miksa: A bencés monostorok olvasáskultúrája a középkorban	12

Fórum

Szili Erika: Tapasztalataim a MIT-HOL működésével kapcsolatban	17
Az ETO-korszerűsítés hírei	23

Műhelykérdések

Kocsy Anikó: Az a szépséges időszaki sajtó!	25
Kozmáné Sike Emese: Könyvtárosok a változás viharában	36
Iszály György Barna: Elektronikus könyvtár: jövő vagy már jelen!?	47

Extra Hungariam

Pátrovics Péter: Grazi leporelló	51
---	----

História

Ódorné Gracza Tünde: A könyvtáralapító Pekár Mihály	55
--	----

Könyv

Kultúrmenedzsment	58
-------------------------	----

From the contents

Co-operation for developing library education in a changing environment (3);
The programme of the Librarian Club at the 8th International Book Festival (9);
Miksa Bánhegyi: The Benedictine reading culture (12)

Cikkeink szerzői

Bánhegyi B. Miksa OSB, a Pannonhalmi Apátság könyvtárának vezetője; *Iszály György Barna*, egyetemi hallgató; *Kocsy Anikó*, az OSZK osztályvezető-helyettese; *Kozmáné Sike Emese*, a Debreceni Egyetem tanszéki könyvtárosa; *Ódorné Gracza Tünde*, a PTE OEC Könyvtárának igazgatója; *Pátrovics Péter*, az ELTE oktatója; *Szili Erika*, a Zalaegerszegi Megyei Könyvtár munkatársa

Szerkesztőbizottság:

Biczák Péter (elnök)

**Borostyániné Rákóczi Mária, Kenyéri Kornélia,
Poprády Géza, dr. Tóth Elek**

Szerkesztik:

Győri Erzsébet, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791
Közcadja: az Informatikai és Könyvtári Szövetség, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, az Országos Széchényi Könyvtár
Felelős kiadó: **Monok István**, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója
Technikai szerkesztő: **Korpás István**
Nyomta az AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest
Felelős vezető: **Freier László**
Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta a
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alapprogram

Terjeszti az Országos Széchényi Könyvtár
Előfizetési díj 1 évre 3600 forint. Egy szám ára 300 forint
HU-ISSN 1216-6804

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

Együttműködés a képzés fejlesztéséért a könyvtári rendszer korszakváltásában

A fenti címmel rendezett workshopot a Könyvtári Intézet május 23-án az Országos Széchényi Könyvtár épületében. A rendezvényre a Könyvtári Intézet, illetve az egész workshopot inauguráló, megszervező és levezető KI Oktatási Osztály meghívta az egyetemi és főiskolai könyvtáros tanszékek oktatóit, a Könyvtári Akkreditációs Bizottság tagjait, az IKSZ–MKE oktatási–képzési munkabizottság tagjait, valamint az érdeklődőket. Lehet, voltak talán néhányan, akik úgy vélték, új seprű jól seper, a Könyvtári Intézet, illetve annak Oktatási Osztálya, még inkább talán annak (viszonylag) újdonsült vezetője, *Bartos Éva* netán túlszervezte a dolgot, nem volt ez olyan sürgetően aktuális valami, elég jól működik, működhet a könyvtáros tanszékek közötti kapcsolat önmagában is, „szervező közép” nélkül is. Ha voltak ilyenek, pillanatok alatt kiderült, hogy súlyosan, szinte tragikusan súlyosan tévedtek. Az összejövetelt a legnagyobb lelkesedés és hála hangján köszöntötték, köszönték és ünnepelték a résztvevők. Nem a mindenkor szokásos obligát köszönetmondások hangzottak el – szó szerint – *minden* előadó, hozzászóló, megnyilvánuló szájából, hanem annak felelősségtől áthatott (és néha pátosztól sem visszariadó) hangsúlyozása, hogy erre az összejövetelre, workshopra égetően szükség volt, sőt van és lesz is. Legyen ez az alkalom az első a remélhetőleg öt gyorsan és sűrű rendszerességgel követők sorában. Nem kevesen nevezték ezt az alkalmat mérőöldkőnek, úttörő jellegűnek, jelentőségét eléggé túl nem becsülhetőnek.

A workshop műsora a meghívó szerint alakult, ez pedig azt irányozta elő, hogy elsősül a tanszékek képviselői rövid beszámolókat tartanak arról, hogyan változott a könyvtárosképzés és a tananyag az új jogszabályok és az új könyvtári fejlesztések következtében, ezt követően pedig a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Könyvtári Osztályának vezetője, *Skaliczki Judit* tart előadást *A hazai könyvtárügy fejlesztési trendjei* címmel, *Kenyéri Katalin*, a NKÖM tanácsosa, a Könyvtári Osztály munkatársa pedig a *A könyvtári jogalkotás új korszakának helyzete és feladatai* címmel adja elő expozéját. Tán mondanom sem kell, hogy a műsor maga is kitörő lelkesedéssel üdvözöltetett, legnyomatékosabban talán *Sebestyén György* (ELTE könyvtártanszék) hangsúlyozta, hogy a minisztérium Könyvtári Osztályával, annak vezetőjével nagyon is fontos kapcsolatot tartaniuk a felsőfokú könyvtárosképzés képviselőinek. Többen is nyomatékosították, hogy – már csak a könyvtárosképzés speciális kívánalmai és helyzete okán is – szükség tudni és recenszen számon tartani a könyvtárügy stratégiai változásait, fejlesztési koncepcióit és projektjeit, és legjobb erről első kézből, a leghivatottétól értesülni. De maga *Skaliczki Judit* is többszörös köszönetet mondott a workshop megrendezéséért, összehozásáért a Könyvtári Intézetnek, részletesen is taglalva, hogy a könyvtárügy felelős vezetőinek is hány szállal kell kötődniük az egyik legfonto-

sabb terrén, a képzés és továbbképzés szakembereinek közösségeihez. Az osztályvezető asszony is úgy gondolta, hogy további rendezvényeknek kell mindenképp követniük az elsőt, hisz a témák, problémák, közös megoldani- és megbeszélőnivalók száma légió. Hogy mennyire igaza volt, igazolta a műsor – igen hamar nyilvánvalóvá váló, ám éppen nem bánatra okot adó – felborulása. Tíz-tíz percet szánt ugyanis a rendezvény szervezője, Bartos Éva a tanszékek képviselőinek előadásaira, és jóllehet nem minden tanszék képviselője jelenhetett meg (azért igen sokan ott voltak és aktívan részt vettek a konferencián), a tíz percet senki sem tudta tartani. (Egyedül Sebestyén György tartotta be azt előírás szerűen, később azonban, látva a többiek nemcsak szöbbségét, maga is kiegészítő hozzászólásra kényszerült.) Nem is lehetett tartani ezt a kicsinyke időt, hiszen – a Shakespeare-i angolnákhöz hasonlóan – probléma probléma után merült fel, legalább jelzésükre mindenképp szükség volt, és ez bizony időigénnyel járt. El is maradt tehát Kenyéri Katalin expozéja, csak azért nem mindenki bánatára, mert biztos ígérlet született, a következő workshop alkalmával el fog hangzani.

A rendezvény tehát lényegében két részből állt, a tanszékek képviselőinek (*Pál-völgyi Mihály*, Berzsenyi Dániel Főiskola; *Bényei Miklós*, Debreceni Egyetem; *Sebestyén György*, ELTE; *Ládi László*, ELTE Tanárképző Főiskolai Kar; *Tóvári Judit*, Esterházy Károly Főiskola; *Sonnevend Péter*, Kaposvári Egyetem Főiskolai Kara; *Goda Éva*, Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola; *Szerafinné Szabolcsi Ágnes*, Nyíregyházi Főiskola; *Baráthné Hajdu Ágnes*, Szegedi Tudományegyetem Főiskolai Kara; *Bakonyi Géza*, Szegedi Tudományegyetem) problémaszálazásából és Skaliczki Judit előadásából, no meg természetesen az e két részt követő-folytató vitából, hozzászólásokból.

Előljáróban Bartos Éva igen pontosan meghatározta, miről is lesz szó és miért. Szólt arról, hogy a közelmúltban megújult, újjászervezett Könyvtári Intézet a stratégiai tervében kulcsfeladatnak jelölte meg a képzést. Részben maga is folytat közvetlen alap- és továbbképző tevékenységet, de talán ennél is fontosabb, hogy szeretné megtalálni azt a speciális szerepkört, melynek tartalma egyfajta koordináció lehetne a képzési rendszer különböző elemei között, egyfajta oda-visszaközvetítő szerep a könyvtáros szakma és a képzőhelyek között, továbbá orientáció a könyvtárosképzésben és -kutatásban fellelhető nemzetközi trendek és a hazai törekvések, irányok között. Azt fejtegette Bartos Éva, hogy a képzésről többféle dimenzióban lehet és kell beszélni (alap- és továbbképzés, iskolarendszeren belüli és azon kívüli, általános és szakirányú képzés stb.), sorra-rendre érdemes és szükséges áttekinteni mindeme dimenziókat, felvázolni azok helyzetét, megismerni problémáit, meghatározni az előre- és továbbmutató irányokat.

A tanszékek képviselőinek előadásaiból persze ki-ki képet kaphatott a csaknem tizenkét (kettő maradt el, a jászberényi kollégának korán kellett távoznia, a bajai Eötvös József Tanítóképző Főiskola nem képviseltette magát) felsőoktatási, egyetemi és főiskolai képzési műhely speciális helyzetéről, fejlődésük-alakulásuk jelen fázisának jellemzőiről (például arról, hol hány tanulót okítanak, kik okítják őket, mi a helyzet az oktatók tudományos státusával, ki mikor PhD-zett vagy fog – közelesen – PhD-zni, miként alakulnak a tantárgyak arányai, tartalmi kérdései, hol milyen az infrastruktúra, milyen az eszközigény vagy igénytelenség, milyenek a határokon belüli és kívüli kapcsolatrendszerek, ki mire büszke, ki miért bánatos vagy aggódó stb., stb., stb.). Roppant fontosak voltak ezek az önarcképek, látha-

tóan minden kollégát érdekeltek a talán néha túllontúl is egyedinek tűnő adatok, adalékok is. Kölcsönös drukkk, egymásnak szorítás vagy épp leplezetlen irigység hullámozott a hallgatóság (a többi tanszék képviselője) kebelében (például ez utóbbi akkor, amikor Tóvári Judit az egri főiskola infrastruktúrájának rekordszámba menő architektúrájáról szólt, vagy amikor azt említette, hogy náluk nem szükség a főiskola vezetőit a könyvtárosság, a szakma előnyeiről, fontosságairól győzködni, hisz mind a főigazgató, mind annak helyettese a tanszékről került ki), ám az igazi érdeklődést – egészen természetes ez – az keltette fel, ami a közös vonásokat illette. Nem egy, hanem egy egész sor olyan probléma pertraktáltatott ugyanis, amely egész egyszerűen közösnek, általánosnak tekinthető. Mivel nincs tér arra, hogy valamennyi jelenvolt tanszék problémáját, jelen helyzetét, fejlődési trendjeit áttekintsük, a továbbiakban azokat a legfontosabb problémákat emelnénk ki, amelyek a legtöbbször „visszaköszöttek”, amelyek a leginkább általánosak, és épp ezért a leginkább égetőknek tűntek.

Szinte minden előadó igen alaposan foglalkozott a kreditrendszerrel kapcsolatos anomáliákkal. Legtalálékosabban talán Bényei Miklós fogalmazta meg, hogy a kreditrendszer bevezetése milyen hátrányokkal járt (persze előnyeit sem vitatta, ám – érthető okokból, a problémákra érzékeny, azok boncolásában járatos történetész szemszögéből is – a punctum salienteket emelte ki). A hallgatók tanulmányainak irányításában, a leendő szakemberek szakmai orientálásában, pontosabban a kreditrendszer miatt ennek az irányításnak, orientálásnak a gyengülésében látta a legfőbb gondot. Az olcsóbb megoldások felé terel a kreditrendszer számos esetben, mint később Ládi László is hangsúlyozta, azt teszi lehetővé, hogy a könnyebb ellenállás irányába induljon el a hallgató, aki azt hiszi, hiheti, hogy jól jár, ha „könnyű”, ha „link” tanegységek felvételével éppúgy elérheti a diplomát, mintha a szakmailag igényesebb utat választaná. Baráthné Hajdu Ágnes ugyan a kreditrendszer rugalmasságában rejlő előnyöket is ecsetelte, arról is szólt, hogy a kreditrendszernek is megvannak a maga „kemény”, „szigorú” korlátai és követelményei (például egyetlen tanegység kihagyása súlyos konzekvenciákkal járhat – mondjuk – a záróvizsga vonatkozásában), ám ugyanő egy még sötétebb lehetőségre is felhívta a figyelmet. A kreditrendszer mögött felsejlő (és már csak a terminológiában is súlyos nehézségeket ígérő-előlegező) egységes tanulmányi rendszerről szólt, éppen nem úgy, mint a jövő zenéjéről. De a kreditrendszer témakörhöz tartozik az is, amiről Ládi László beszélt. A kreditpontok elosztásának, „súlyozásának” a könyvtári szakma szempontjából éppen nem előnyös variációiról van szó, valamint arról, hogy miként keresztezik egymást a kreditpontok és a modulrendszerben felépített tanegységek.

Ugyancsak szinte minden előadó beszélt a szakmai gyakorlatokkal, egyáltalán a könyvtárakkal, könyvtári élettel való kapcsolatok bonyodalmairól. Nem tudható, mondták többen is, hogy valóban gyakorol-e a hallgató azon a helyen, ahová jelentkezik, amely helyet ő maga választott (harcolt ki) magának. A gyakorlat fontossága eléggé nem hangsúlyozható, de nehéz azt megszervezni megfelelő fogadóhelyek (és személyek) hiányában, szűköségében, amely hiányhoz és szűköséghez az is szervesen hozzátartozik, hogy a gyakorlatot vezető könyvtárosoknak megalázóan alacsony (vagy éppen semmi) honoráriumot tud csak a képzőintézmény nyújtani. Bényei Miklós nyomatékozta a leghangsúlyosabban, hogy a gyakorló könyvtár problémáját semmiképp sem szabad levenni a napirendről, sőt.

Baráthné Hajdu Ágnes pedig azt ecsetelte, hogy még a tanulmányi kirándulások megszervezése, lebonyolítása is milyen súlyos, a hallgatók pénztárcáját keményen terhelő gondokat okoz.

Az anyagi gondokkal kapcsolatos, de persze nemcsak anyagi jellegű kérdés a megfelelő infrastruktúra (Eger persze kivétel!) kiépítése illetve – oly igen szükséges – korszerűsítése, cseréje. Egy kivételével (persze Tóvári Juditól van szó) minden előadó szólt arról, hogy technikája elavult, elavulóban van, hogy – ez már nem minden tanszékre jellemző – a könyvtári műhelyeket az egyetemek, főiskolák az eszközigény tekintetében hátrásorolják (hogy aztán mégis tőlük kérjenek kölcsön gépeket minden lehető és lehetetlen alkalommal), hogy a kívánatos szoftverek beszerzése sokszor megvalósíthatatlan vágyálom stb. (Nem ide tartozik szorosán, de általános – és ugyancsak anyagi jellegű – panasz, probléma, hogy a tanszékek többsége a levelezőktől „beszedett” pénzekből gazdálkodik csupán, a költségvetések szinte elhanyagolhatók, ez pedig olyasféle konzekvenciákkal is jár, mint hogy nem, vagy alig valahány folyóirat jár egy-egy tanszékre, hogy nem hívhatók meg jelentős könyvtári szakemberek egy-egy előadásra, hogy takarékoskodni kell a kapcsolatfenntartás okán oly igen szükséges utazásokkal stb.)

A tanszéki akkreditáció kérdésköre is nagy hullámokat kavart a workshop résztvevői körében. Erről a legmélyebb dolgokat Sebestyén György mondta, de a témát alig valaki hagyta érintetlenül az előadók közül. A probléma lényege, Sebestyén György megfogalmazása szerint az, hogy ellentmondás feszül tudományosság és könyvtáros szakmaiság között. Az akkreditáció tudományos kérdés, az akkreditátoroknak tudományos minősítéssel kell bírniuk (akadémikusnak is kell köztük lenniük), ezek a tudósok azonban – enyhén szólva – nemigen tájékozottak a szakmában. Arról szó sem lehet, mondta Sebestyén György (de mások is), hogy *csak* szakmai (könyvtáros szakmai) akkreditációt követelünk, ez az amúgy sem nagy presztízsű könyvtárosság végső ellehetetlenítését jelentené. Ám – ezt Bényei Miklós hangsúlyozta angolszász példákra utalva – a szakmának *is* köze kell legyen az akkreditációhoz, az nem lehet – akár jószándékú, de mégiscsak és szükségszerűen dilettáns – tudósok dolga. Az optimális persze az lenne, ha a könyvtáros szakma is „kitermelné” a maga akadémikusait, ettől azonban ma még távol állunk. Annál is inkább, mivel nagydoktorit sem lehet csak – ma még – *pur et simple* könyvtári szakból szerezni (bár álcórcásan, mintegy jelmezben azért persze igen).

Talán ezek voltak a leginkább központi témák, de persze szekérderekszámba mérültek fel egyéb megvitatnivalók is. Még csak felsorolásukra sem vállalkozhat e sorok szerzője, mindössze megemlíti a modulok kérdését, a tanszékek külkapcsolatainak összetett problémáit, a felsőoktatási törvény és a könyvtári törvény latens ellentmondásait, valamint még két – talán hosszabban is pertraktálható – dolgot.

Az egyik a könyvtári jogszabályok oktatásának kérdésköre. Ennek szükségességéről nem volt vita, mindenki plauzibilisnek tartotta ezek folyamatos nyomkövetését és számonkérését (legfeljebb arról eszmélkedtek néhányan, hogy külön tárgyként célszerű-e foglalkozni velük, vagy – tartalmi kritériumok szerint – beépítve a megfelelő tantárgyakba, tanegységekbe), ám – épp a minisztérium igen derekas és örvendetes jogalkotási munkája okán ez a „tárgy” is felvet bizonyos problémákat.

A másik kérdéskör magának a szaknak a megnevezése körül forgott (nem egyszer keserű) levében. A hallgatók nem annyira könyvtárosok szeretnének lenni,

sokkal imponálóbbnak és lukratívabbnak tűnik számukra az informatikus, információ-szakember, információ-s mérnök, információ-s bróker (stb.) megnevezés. És annyiban feltétlenül igazuk van, hogy informatikusokként jobban helyezkedhetnek el, nagyobb pénzeket kaphatnak, presztízsük is növekedne, ráadásul – ma még – a társadalmon kívül a politika is mintha az informatikusságot preferálná (többen szoltak arról, hogy a Széchenyi-tervben szó sincs könyvtárról, információról és a vele kapcsolatos dolgokról annál több). Nos, ez a vitapont volt az, amelyre helyben, azonnal, csattanós válasz érkezett. Az Oktatási Minisztérium képviselőjében jelen lévő főtanácsos asszony, *Téglási Ágnes* közölte a jelenlévőkkel, hogy a legújabb, már elkészült de még nem közzölt jogszabály szerint (a bölcsészképzésről szóló kormányrendeletéről van szó) a szak megnevezése informatikus könyvtáros lesz, a diplomába az fog kerülni, hogy informatikus könyvtáros. Csak Sebestyén György jegyezte meg az általános örömjongás közepette, hogy bár ő maga is évek óta ezért harcolt, az ügyben dokumentumok sokaságát írta alá, azért úgy érzi, hogy a könyvtáros – szak és megnevezés – mégiscsak egy háromezer éves múltra visszatekintő epiteton volt.

Igen nagy várakozás előzte meg Skaliczki Judit előadását, jóllehet, vagy éppen azért, mert olyan volt a hallgatóközönség, amely az osztályvezető asszony megnyilatkozásait a szaksajtóból persze – hivatalból és hivatásszerűen – igen alaposan ismerte, ismeri. Skaliczki Judit, éppen ezért, nem is ábécénél kezdte. Arról szoltott, hogy a workshop címét ő egyáltalán nem tartja fellengzősnek. Hisz valóban a könyvtári rendszer korszakváltásának idejét éljük, annál is inkább, mivel ez a korszakváltás egybeesik, párhuzamos egy rendszerváltással. A kettő együtt – nem csoda – valóban hatalmas hullámokat vet, az interferencia óriási. A megtett út is hatalmas. Hisz – hivatkozott a kilencvenes évek elejének állapotaira az előadó – a könyvtárak léte is megkérdőjeleződött anno, és nemcsak nálunk, hanem a fejlett nyugaton, sőt a még fejlettebb tengerentúlon is. A törvényt közvetlenül megelőző időszak, mintegy a rajt körülállásait ecsetelve Skaliczki Judit rámutatott arra, hogy – a magyar könyvtárügy ragyogó hagyományai, kitűnő kezdeményezések, minden hálára érdemes szakmai nagyságok (stb.) pregnáns jelenléte ellenére – a helyzet tragikus volt. A jogszabályok betarthatatlannak bizonyultak, jogkövetésről tehát szó sem eshetett. Együttműködésről sem beszélhettünk, hisz – érdek és kölcsönösség hiányában – nem volt kivel és miért együttműködni. Nem voltak anyagi források, nem volt, nem működött a könyvtárközi kölcsönzés, az OKT ragyogó szakemberei kitűnő javaslatok egész sorával bombázták a minisztereket, ám nem-hogy nem történt semmi, még csak választ sem kaptak soha az illetékesektől stb. Így a törvény valóban egy korszakváltás alapdokumentuma, megindítója és kerete lett, lehetett. A jogállamiság felé tett éppen nem szerény lépés maga a törvény is, a törvényt követő jogszabályok egész sora is, amelyek taglalására azért nem tért ki részletesen Skaliczki Judit, mivel erről Kenyéri Katalin előadása nyújt majd (igaz, mint kiderült, nem ezen a napon, de semmiképp sem végleg elnapolva) képet. Ám azt igen határozottan leszögezte az osztályvezető asszony, hogy – jogállamban, és ugye abban élünk, vagy legalábbis afelé haladunk – mérhetetlen a jelentősége a jogi rendezéseknek. Van mire hivatkozni, van mit betartani és betartatni. Amíg ez-meg-ez a paragrafus bent van a könyvtári törvényben, és amíg ez a könyvtári törvény (egyébként, henye megfogalmazásokat bírálva Skaliczki Judit kifejtette, ez az *első* és egyetlen magyar könyvtári törvény, ez factum brutum)

hatályos, addig kötelező is mindenki számára. A jogállam jogkövetést indukál és generál. Természetes tehát, hogy a könyvtárügy, a szakma küldetése, missziója, stratégiai terve és ebből következő fejlesztési tervei, majd projektjei és prioritásai is szigorúan ebből következnek. Annál is inkább, mivel – épp a törvény és a jogszabályok jóvoltából – megvan a rendeltetésszerű helyük a finanszírozási forrásoknak is. Nem a költségvetési viták és alkuk tárgya az, ami a törvényben lefektetett. A fejlesztési projektek kapcsán szólt Skaliczki Judit az ODR-ről, a telematikai fejlesztésről, az egyelőre még „csak” a számbavétel szintjén kézbevevő leendő nemzeti hangtár, videotár, filmtár koncepciójáról, az érdekeltségnövelő támogatás jellegéről és jelentőségéről, az Országos Könyvtári Kuratóriumról, amely igazi boardja a nemzeti könyvtár és Könyvtári Intézet irányításának, a minőségmenedzsmentről, és még számos, itt és most épp csak vezérszavakban vagy még abban sem érinthető alapvető fontosságú dologról. Amire a workshop résztvevői vágytak, az átfogó, a longue durée-t érintő, a stratégiával kapcsolatos kérdéseikre választ kaptak Skaliczki Judittól.

És választ kaptak az ülés során felmerült kérdéseik egy jelentős részére is. Skaliczki Judit természetesen jelezte, hogy a fennforgott (és főntebb általunk is ismert) problémák egy része kapcsán nincs *pouvoir*ja a NKÖM-nek. Természetesen nem illetékes a minisztérium, a Könyvtári Osztály a kreditrendszerrel kapcsolatos kérdésekben, a felsőoktatási törvényben leszögezett ügyekben, a felsőoktatási intézmények, tanszékek finanszírozásában. Abban viszont léphet és lépni is fog, ami a gyakorló könyvtárakat illeti, és támogatja a tanszékek infrastruktúráit is (persze nem az egriekét) a telematikai fejlesztés keretein belül.

Az elhangzottakat nem túl hosszú, ám annál intenzívebb vita követte, amelynek mondandóiból sokat beleloptunk már eddigi beszámolóinkba is. Slusszpoénként tartogattunk azonban két javaslatot: az egyik, Bartos Éva vetette fel, nyilván nem függetlenül a rendezvény letagadhatatlanul óriási sikerétől, attól mintegy megihletve. Bartos Éva azt javasolta (azonnal el is fogadták javaslatát), hogy prompt, helyben létesítsenek a jelenlevő érintettek levelezési listát az állandó és intenzív kapcsolattartás végett. A másik javaslat is tőle származott. A közelesen létrejövő nyíregyházi vándorgyűlésen a Könyvtári Intézet – mintegy tavaszcsináló fecskéként – poszter-előadással fog szerepelni. Ezt a műfajt ajánlotta Bartos Éva a könyvtári tanszékeknek is, ugyanebből az alkalomból. Szavai bizonyosan nem süket fülekhez szóltak.

Nyilván teljesen fölösleges lenne egy záró bekezdésben a most ismertetett, felvillantott rendezvényt „méltatni”. Talán kiderült e röpké beszámolóból is, hogy a korszakváltás könyvtárügye kapcsán létrejött workshop maga is korszakváltó jellegű és jelentőségű volt. (VK)

A VIII. Nemzetközi Könyvfesztivál Könyvtáros Klub programjáról

E sorok írója, mint egyébként szinte mindenki, már kezdetben lelkesen és igen nagy örömmel fogadta és kommentálta a Nemzetközi Könyvfesztivált magát is, a keretei közt megrendezett, külön színpolttá és alapvető fontosságúvá vált Könyvtáros Klub programjait is. Mikor is? Immáron csaknem évtizede, hisz ezidén már a nyolcadik fesztiválon vehetett részt minden érdeklődő, akik közt feltalálhatók voltak – idén is – a hazai könyvtári–könyvtárosi élet nagyjai és kicsinyei egyaránt, a VIP-es személyiségek csakúgy, mint a „közkatonák” (akikről persze nemcsak illik, de szükséges is Petőfi szellemében gondolkodnunk, még akkor is, ha magunk is közéjük tartozunk vagy szeretnénk tartozni), meghozzá korántsem csupán a fővárosiak (akik néhány buszmegállónyi kell hogy utazzanak a helyszínre), hanem – igen nagy számban, impozáns „sereglésben” (ahogy Ady is, Mécs László is írta-mondotta volt) – a vidékiek is (akiken nem látszott a megtett száz kilométerek száma, fáradtsága). Hagyománnyá, tradícióvá, igazi „seregszemlévé” vált immár a Nemzetközi Könyvfesztivál Könyvtáros Klubjának programja, rendezvényei, összejövetelei. Idén sem kellett csalódnunk, idén is megkaptuk mindazt, amit vártunk, pedig sokat és sokfélét vártunk. A program lendülete nem hagyott alább, úgy tűnik, vannak még benne tartalékok, nem szükséges még elgondolkodni azon, miként kellene fel- és megújítani, jó ez így, ahogy van. („Csak így, ahogy vagytok” – ahogy a „lovisek” szokták volt kiáltani, és ahogy a két „lovisek” klasszikus kötetcímbe is emelte – anno.) A program- és rendezvénysorozat idén is páratlanul gazdagnak bizonyult. A szónak abban az értelmében is, hogy színes, változatos, meglepően és egészségesen „tarka” volt, de úgy is, hogy az egyes műsorszámok szinte kergették egymást; aki az egyiket részt vett, sokszor már nem volt érdemes elindulnia egy másikra, hisz az rég megkezdődött, tán már a vége felé is haladt közben. Nehezen hihető, hogy akadt igazi könyvtáros, aki ne talált volna eminenter az ő érdeklődésére számító, szinte személyesen neki, hozzá szóló műsorszámra, előadásra, konferenciára, összejövetelre. Hisz – még felsorolni is nehéz – volt szó a Kongresszusi Központban az Országos Széchényi Könyvtár új integrált rendszeréről, a „háló” feltalálható tudományos kommunikációk csínjairól-bínjairól, az új elektronikus szolgáltatásokról, a Könyvtárellátó kínálatáról, arról, hogy „Szükségünk van-e a nemzeti művelődés stratégiájára?”, az Olvasás Évének mibenlétéről és jelentőségéről, arról, hogy mi a viszony elektronikus könyvtár és kulturális örökség között, hogy hogyan alakult, alakul az olvasáskultúra az európai kultúrában, miként kell felfogni a könyvtárost mint információbrókert, mi a helyzet a térítéses információszolgáltatással, elképzelhető-e (igen, jellemezzük meg lakonikusan) a MOKKA-rendszer Corvina alapon; arról, hogy hatalom-e a tudás?, hogy miben áll az Országgyűlési Könyvtár (új) programja, mik a Műszaki Könyvkiadó újdonságai, eszik-e vagy isszák az „e-könyvet” és az „e-

könyvkiadást”, hogy milyen is „egy éjszaka a könyvtárban”, hogy miként szerepel az informatika és a könyvtárhasználat a kerettantervekben, stb., stb., stb. (A sa-
többik nem henyéségből zárják a prousti – nem szépségű, de hosszúságú – mondatot, hanem egzakt jelölésként: még sokáig sorolhatnánk a Program program-
pontjait.)

Beszámolni erről a csodás kavalkádról persze nem lehet, tán nem is érdemes. Hisz az új információk java előbb-utóbb – többek közt a 3K hasábjain is – eljut az érdeklődőkhöz, ha azoknak épp nem volt módjuk elkirándulni a Kongresszusi Köz-
pontba. De azért is felesleges lenne e buzgalom, mert egyszerűen lehetetlen vissza-
adni nemcsak az elhangzottak (előadások, bemutatások, viták, hozzászólások, ki-
egésztések, ötletbörzék stb.) mérhetetlen sokaságát, de azt a hangulatot is, amely
pedig szerves része a kongresszusi légkörnek, amely akusztikát és perspektívát ad
az elmondottaknak, értelmezi is, árnyalja is őket. De persze más akadály is van az
akár viszonylagos teljességű beszámolóknak is. Az egyik a beszámoló személy kor-
látai: nem lehet(ett) mindenütt ott. A másik épp e programok spontaneitása, oldott-
sága, „élőszóbelisége”, a helyhez-alkalomhoz való adekvátság, amely azonban ép-
pen nem kedvez az írásos rögzítésnek. Az egyik legfontosabb program (*Olvasáskul-
túra az európai kultúrában. Az olvasás művelődéstörténeti vetülete. Magyarország
Európában – Európa Magyarországon*) két előadója közül az egyik, *Bánhegyi B.
Miksa* bencés atya (és könyvtáros, a Pannonhalmi Apátság könyvtárának vezetője)
írott szöveggel érkezett, amelyet persze elkérhettünk tőle, és közöljük is a 3K jelen
számában. A másik azonban, *Monok István*, az OSZK főigazgatója, parányi cetlivel
szerelkezett fel mindössze, azon is (megmutatta nekem, láttam), három szó állott
leírva. Ebből kerekített azután Monok István nagyelőadást, mintegy mellesleg arra
is sort bírván keríteni, hogy az újpozitivizmus *teljes* forrásanyagra támaszkodó le-
geslegújabb módszereiből nyújtson ízelítőt, egészen új típusú képét adva a korauj-
kori Magyarország olvasáskultúrájának. Más esetben más gátak, akadályok mered-
tek elénk. A Könyvtárosok kézikönyve második kötetének bemutatása kapcsán mind
a megszólaltatott szerzők, mind a beszélgetést, „moderálót” *Dippold Péter*, a Könyvtári
Intézet igazgatója szájából igen sok érdekesség elhangzott. Ezek java részét haszno-
sította, idézte, utalt rájuk a kötet recenzense, *Berke Barnabásné*, akinek írását
(esszéjét) a kézikönyvről a 3K olvasói már ismerik (ld. 3K 2001. májusi szám).
Hál’ Istennek *Kocsy Anikónak* (OSZK) az ezredforduló szépfolyóiratairól, hetilap-
jairól szóló előadását megkaphattuk (e számunkban olvasható többszörös konnotá-
ciójú, új címen: *Az a szépséges időszakai sajtó!*).

Kissé részletesebben szólhatunk – a moderátor *Bartos Éva* jóvoltából – *A tudás –
hatalom* című programpontról.* Ennek bevezetéseként a moderátor a címnek vá-
lasztott szállóige értelmezését, aktuális üzenetét igyekezett megfejteni, melyre,
mint szellemi fonalra, felfűzhetőek voltak a délutáni program előadásai. *László Er-
vinnek*, a Toscanában élő magyar származású öko-filozófusnak (aki a Könyvfesztí-
válon maga is dedikált) a gondolatait hívta segítségül, hogy a 21. századi ember
tudásának tartalmát körvonalazza. László Ervin véleménye szerint a természettu-
dományok fejlettebb világgépet adnak ma, mint a társadalomtudományok egy ré-
sze. A természettudományos kutatásokból tudunk ma sok mindent, ami alapjaiban
változtatja meg ismereteinket az emberről. Ezekre építve egy új tudatosságról be-

---

* *A Magyar Periodika Kör minden évben nagy érdeklődést keltő, keltett műsoráról van szó.*

szél, a plenáris tudatról, melynek lényege, hogy az emberiség végre felismerje és átérezze a világ egységét, hogy mennyire egymásra vagyunk utalva, s csak a felelősségtudat jelenthet perspektívát számunkra. A legfontosabb célunk az emberek gondolkodásmódjának a megújítása kell legyen. Nem elegendő, hogy az új technikai vívmányok következtében felgyorsult a kommunikáció, a mondandónak is meg kell újulnia, s ő képesnek tartja az emberiséget egy újfajta tudatosság és egy újfajta etika elsajátítására.

Ezek után, természetesen, egy természettudós, *Zombori Ottó* csillagász volt az első előadó. A szó legjobb értelmében vett ismeretterjesztő előadása tudománytörténeti hitelességgel követte végig az embernek a táguló világegyetemre irányuló kíváncsiságát s az arról megszerezhető és megszerzett tudását. A tudományos kutatáshoz és az eredmények felhasználásához nélkülözhetetlen nyitottság mellett az emberi tisztességet is általánosan követelményként fogalmazta meg.

A kozmikus káprázat után a német *Karen Heyden-Nakhal*, a Swets Blackwell termékmenedzsere szerény mosollyal beszélt arról az elképesztő fejlődésről, amely cégüknél az utóbbi években történt. A magyar könyvtárak nagyjából egy évtizede ismerték meg az akkor Swets és Zeitlinger elnevezésű folyóirat-előfizetési ügynökséget, mely már 1989-ben is igen magas szintű automatizált szolgáltatási rendszerrel működött. A hozzájuk kapcsolódó könyvtárak elektronikusan rendelhettek, reklamálhattak, adatot kereshettek adatbázisában, a DATA-SWETS-ben, mely akkor negyvenezer kiadó adatait és 105 ezer folyóirat teljes bibliográfiai leírását tartalmazta. Ám ez csak a kezdet volt. 1993-ban a cég bevezette a SwetScan névre keresztelt szolgáltatását, a tudományos folyóiratok tartalomjegyzékéről szóló friss tájékoztatást, melynek segítségével szinte a megjelenéssel egyidőben megbízható pontossággal lehetett tájékozódni a folyóiratok tartalmáról. 1994-ben újabb szolgáltatással, a SwetsDoc-kal bővült a rendszer. Ez a könyvtárak számára lehetővé tette másolatok megrendelését az eredeti dokumentumokról. A kilencvenes évek vége felé megjelent a SwetsNet, melynek révén a korábbi tizenégyezer folyóirat tartalomjegyzéke mellett hozzáférhetővé váltak elektronikus folyóiratok is.

A tavalyi évben történt az igaz nagy léptékváltás: a világ két vezető folyóirat-ügynöksége, a Swets Subscription Service és a Blackwells Information Services egyesült, és Swets Blackwell néven folytatta működését. Közös információs bázist hoztak létre az egész világon működő könyvtárak és információs szakemberek ellátására. A két szolgáltatás egyesítésével a felhasználók hatvanöt kiadótól származó, több mint háromezer-kétszáz folyóirat teljes anyagához férhetnek hozzá az interneten. A SwetsnetNavigator adatbázisában a teljes szövegű dokumentumok öt évre visszamenőleg megtalálhatók. A DataswetsConnect szolgáltatás segítségével a megrendelők beláthatnak a belső bibliográfiai és rendelkezésközlő adatbázisba, figyelemmel kísérhetik, hogy mi történik a rendeléseikkel, hogyan áll a számlájuk.

S végül: 2000 decemberében a Swets Blackwell a folyóirat-ügynökségek közül elsőként csatlakozott a CrossRef rendszerhez, így hozzáfér, s megrendelőit is hozzá tudja juttatni azokhoz a folyóiratokhoz is, amelyek a saját adatbázisában nincsenek meg.

Szédítő méretek és távlatok: a lehetőségeiket még elvileg is nehéz átlátni!

A fantasztikus fejlődés megértéséhez csak a rendszerszemlélet segít és az, ha szerény megrendelőként módunk van belekóstolni legalább. *Fonyó Istvánné* információi szerint Magyarországról huszonnégy felsőoktatási és akadémiai könyv-

tár a szolgáltatás előfizetésére konzorciumot hozott létre 1999-ben (gesztorintézmény a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Könyvtára), és az OTKA pályázati támogatással 2000-ben és szerencsére 2001-ben is megrendelői és élvezői lehetnek a nagyszerű szolgáltatásnak.

A rendkívül érdekes előadás után már alig maradt idő a harmadik programpontra, *Bobokné Belányi Beáta* könyvének bemutatására, mely a tudásalapú társadalom kialakításában kiemelt fontosságot tulajdonít a könyvtáraknak. A kötet kulcsszavai, vezérlő motívumai a rendszerszemlélet, az érték és a minőség. A „Kultúrmenedzsment könyvtári és információs szervezetek vezetőinek” című, szakterületünkön némileg hiánycikknek számító munka elkészültét és megjelenését a jelenlévők nevében örömmel üdvözölte *Billédiné dr. Holló Ibolya*, aki a rövid interjúban a szerző beszélgetőpartnere volt. Mivel Bobokné Belányi Beáta könyvének zárófejezete éppen a délutáni program megnyitójában már idézett László Ervin eszmeiségéhez tér vissza, és annak örök emberi értékeket megtestesítő gondolkodásmódját fogadja el erkölcsi alapnak, azt mondhatjuk: ez a program pont érdekes szellemi körutazás, kerek egész élményt nyújtó műsor volt. (Bobokné Belányi Beáta könyvét a 3K c számának KÖNYV rovatában ismertetjük.)

Szóval, ha csak ízelítőt, ha csak morzsákat is, valamit nyújthattunk, nyújtani véltünk a 3K olvasóinak. És bizonyosak vagyunk abban is, utaltunk is már rá, hogy nem vessz el az sem, ami most, ezúttal ki- és elmaradt. Az előadók, hozzászólók, vitatkozók előbb vagy utóbb nyilván írásba (is) fogják foglalni jól kiértelt gondolataikat, ötleteiket, információikat. Hisz, à la Bulgakov, nyilván nemcsak a kéziratok nem égnek, éghetnek el, az élőszó is halhatatlanná válik, válhat, ha volt igazán érdemi, kemény magja, üzenete. Márpedig a közölt anyagok tanúsítják a nem közöltek „névében” is: bizony volt. Ezért is tartjuk igen-igen fontosnak a Fesztivál Könyvtáros Klubját, annak idei programját is. (VK)

A bencés monostorok olvasáskultúrája a középkorban

A művelődéstörténetben ma már szinte közhelynek számít arról beszélni, hogy a középkor Európájának kultúráját döntő módon Nursiai Szent Benedek Regulája, illetve az e szerint a Regula szerint élő monostorok életformája határozta meg. A szinte kizárólagos érvényű Regula a 800-as évektől a kolduló rendek megjelenéséig volt általánosan uralkodó, de éppen ezekben a századokban alakultak ki a későbbi Európát alkotó államok akár a Római Birodalom határain belül, akár azokon kívül, mint Magyarország. Természetesen a keleti egyházhoz tartozó új államok is beletartoztak ebbe a kultúrába, de esetükben az mégis más színezetet kapott a bizánci egyháztól, mint a nyugati keresztény kultúra. A benedeki regula viszont, illetve az abból táplálkozó életforma még szorosabb kapcsolatban állt a keleti szerzetességgel, hiszen a Regula is hivatkozik „Szent Vazul Atyánk”, azaz Nagy Baszileiosz tanítására.

A magyarországi kultúrának a bencés szellemiségű szerzetességgel való kapcsolatára nagyon jellemző példákat vonultatott fel a Pannonhalmán rendezett kiállítás: 1996-ban a Mons Sacer – Pannonhalma 1000 éve, jelenleg pedig a Paradisum plantavit címet hordozó kiállítás a középkori Magyarország bencés monostorairól.

Rövid referátumunkban ennek a kultúrának egy kis szeletével kívánunk foglalkozni, az olvasás kultúrájával. Természetesen ahogy másban sem, ebben sem hozott forradalmi újítást Benedek tanítása, hiszen a könyv és az olvasás ugyanúgy jelen volt a görög-római kultúrában, mint a keresztény egyházban és abban a világban, amelyben ez született, a zsidó vallásban.

Mégis új és jelentős Benedeknek az olvasással kapcsolatos minden rendelkezése. Hiszen akkor tette monostorait az írás és olvasás otthonává, amikor a népvándorlás új, Európába törekvő népei magas szintű, de döntően nem írásos kultúrát hoztak a Római Birodalom volt provinciáiba, illetve a limeseken kívül eső területekre.

A Regulában az olvasásnak két fajával találkozunk: a közös olvasással vagy másként felolvasással és az egyéni olvasással.

A felolvasás legfőbb alkalmá az imateremben végzett zsolozsma volt. Hétköznapokon három olvasmányt olvastak fel a Szentírásból és az egyházatyák műveiből, vasár- és ünnepnapokon háromszor négy olvasmány hangzott el, ezekhez járult még az apát által felolvasott evangéliumi szakasz. A többi imaórában az általában rövid olvasmányt könyv nélkül mondta el a föllovasó.

A közösségi olvasás második fontos helye az ebédlő (refektórium), ahol a testvérek közös étkezése alatt végig olvastak. A zsolozsmán és étkezésen kívüli harmadik alkalom pedig a napirendben előírt, az esti imaórát (Vesperás) vagy a vacsorát követő közösségi együttlét, amely felolvasással telt, és egészen a befejező imaóra (kompletórium) kezdetéig tartott.

Nyári időben 10 órától a Sexta elimádkozásáig, azaz délig volt kötelező a szerzetesek számára az egyéni olvasás, télen pedig reggel nyolc óráig. A nagyböjti időt kivéve – arra külön szabályok érvényesek – ebéd után pihenőt ír elő a Regula, azonban „ha valaki olvasni akar, akként olvasson magában, hogy mást ne zavarjon”. Vasárnaponként a testi munka helyét is teljesen az egyéni olvasás foglalja el, kivéve természetesen azokat, akik a közösséget szolgáló munkára vannak rendelve.

Ha nehéz is pontosan meghatározni az olvasás napi összes idejét, a monostorok lakói biztosan naponta több órán át hallgattak föllovasást, illetve olvastak ők maguk.

Természetesen fölmerül a kérdés: mit olvashattak és mit nem olvashattak a szerzetesek. A Regula 9. fejezete egészen pontos választ ad a kérdésre: „Olvassák ... mind az Ó-, mind az Újszövetség isteni tekintéllyel bíró könyveit és azok magyarázatait, melyeket a neves és igazhitű katolikus szentatyák készítettek.” Ezek voltak a zsolozsma olvasmányai. Az esti föllovasáson Cassianus Collationes (Beszélgetések) című műve, a Vitae Patrum (Az Atyák élete), esetleg valami más könyv szerepelt, amin épültek a hallgatók. A Regula egy más helyen cím szerint megemlíti még Benedek Baszileiosz Reguláját, illetve a szerző nélküli Instituta vagy Institutiones című munkát, a címet talán szerzetesi rendtartás szóval lehetne magyarrá fordítani.

A hit védelmében természetesen alkalmaz Nursiai Benedek cenzúráját, amikor nem engedi meg a monostorokban az eretnek tanítások olvasását vagy föllovasását. Viszont szerepel egy másik tiltás is: vacsora után, azaz lefekvés előtt ne olvassák a

Heptateuchust, sem pedig a Királyok könyvét, vagyis az ószövetségi Szentírás sok véres eseményt tárgyaló történeti könyveit, mert a gyenge lelkeknek nem lesz hasznára, ha ebben az időben a Szentírásnak ezeket a könyveit hallgatják. De más időben (vagyis az éjszakai zsolozsmán, amely után már nem feküdtek le a szerzetesek) ezeket is olvassák. Talán nem tévedünk, ha ebből a tiltásból a szerző, Benedek lélektani ismereteire következtetünk.

Mindenképpen olyannak kell lennie a felolvasandó szövegnek, amelyen „épülnek a hallgatók”. Persze ez nem csupán az olvasásra kijelölt szövegtől függ, hanem attól is, hogy ki olvas föl, ezért olvashatjuk ezt a kritériumot a felolvasó kiválasztásánál: „Csak olyanok olvassanak, akik a hallgatók épülésére szolgálnak – qui aedificant audientes.” Mivel ennyire fontos a felolvasó személye, csak az olvashat, aki meg tud felelni ennek a feladatnak, s akinek éppen ezért az apát megparancsolja. Az szinte természetesnek tűnik ezek után, hogy nem olvashat az a szerzetes, akinek bármilyen büntetése van, például el van tiltva a közös asztaltól.

Viszont az, aki megbízást kapott az olvasásra, kell, hogy tudatában legyen az ezzel a feladattal járó felelősségének. A könyv, helyesebben a felolvasandó szöveg iránti tiszteletet fejezi ki már az is, hogy az imateremben közepén, egy állványra helyezett könyvből kellett felolvasniok a szerzeteseknek. Az olvasás és az olvasott szöveg iránti tiszteletet Benedek a Regula 47. fejezetében három magatartásformával fejezi ki: a felolvasónak feladatát alázattal, komolysággal és szent félelemmel kell végeznie: humilitate, gravitate et tremore. A humilitas azt szolgálja, hogy a felolvasó tudja, ő csak eszköz a könyv mondanivalójának közvetítésében; a gravitas adja az ünnepélyességet, a kimértséget, a színészkedés és a tréfálkozás elkerülését; a tremor, a reszkető félelem pedig az ember gyöngeségét fejezi ki a feladat súlyával szemben.

Benedek az olvasást, amelynek minden tekintetben ilyen nagy jelentőséget tulajdonít, az imádság és a munka mellé helyezi. Ha nem kötelezne bennünket is a gravitas, a bencéseknek tulajdonított jelszót: Ora et labora! megtoldanánk ezzel az imperatívusszal: Lege! Ora, labora et lege! Imádkozz, dolgozz és olvas! „A tétlenség, mondja Szent Benedek, a lélek ellensége. Ezért a testvérek a megállapított időben foglalkozzanak testi munkával, más órákban pedig szent olvasmányokkal.”

Aki nem olvas vagy nem szeret olvasni, azt a rendalapító Benedek súlyos jelzőkkel illeti: acediosus, desidiosus, negligens, sibi inutilis, magyar megközelítésben: rest a jóra, lusta és semmittevő, hanyag és még önmagának is haszontalan. Nem teszi hozzá a Regula, de ez az utolsó jelző értelmileg kiegészíthető a következőkkel: ha önmagának haszontalan, akkor még inkább haszontalan a közösség számára; ha olvasunk, hasznos tagjai vagyunk közösségünknek, ha nem olvasunk, haszontalanok. Ezért a csendes olvasás idején egy idősebb testvér körüljár a monostorban, ellenőrzi, hogy nincs-e olyan szerzetes, aki olvasás helyett henyél vagy pletykál (vacat otio aut fabulis), aki nem akar vagy nem tud olvasni, végül aki másokat is zavar az olvasásban.

Talán a Regulának egy, a lectio szóhoz tett jelzőjével lehet kifejezni összefoglalóan mindazt, amit Benedek az olvasásról tart: lectio divina – isteni, szent olvasás és olvasmány: az olvasás transzcendens, isteni dolog.

Érdekes egy konkrét esetet közelebbről is megnézni a Regulában. A 38. fejezet a heti felolvasókról szól, vagyis arról a testvérről, aki vasárnaptól szombatig az ebédlőben olvas fel. Az első parancs: ne ragadja senki csak úgy alkalomszerűen

kezébe a könyvet, hogy olvasson belőle, hanem a kijelölt testvér kezdje meg vasárnap a feladatát. A mise és az áldozás után kérje mindannyiunk imádságát, hogy Isten vegye el tőle a felfuvalkodottság szellemét, s miután áldást kapott, kezdje meg felolvasói munkáját. Tehát az apát rendelkezése, a testvérek imádsága és Isten áldása szükséges a felolvasás feladatának a teljesítéséhez. De Benedek apátúr testi erőről is gondoskodik a felolvasó számára: „a felolvasó testvér, mielőtt elkezdene olvasni, kapjon egy kis kevert bort a szentáldozás miatt, és hogy ne essék nehezőre elviselni a böjtölést.”

Alkalom a rendkívüli felolvasásra a vendég érkezése. A vendéget mindig mint Krisztust kell fogadnia a közösségnek. Szolgálatkész szeretettel kell elébe sietni, majd imádság után békecsókot váltani vele. Ezután ismét közös imádság következik, majd leül vele az előljáró vagy egy szerzetes, felolvasnak a vendég előtt a Szentírásból, s csak ezt követően lesznek iránta teljes szeretetszolgálatl.

A monostorba belépni kívánó novícius előtt egy év folyamán háromszor olvassák fel a Regulát, hogy tudja, mire vállalkozik. (Érdemes volna elgondolkozni azon, hogy ez a gyakorlat: nem a novícius olvassa el maga, hanem úgy olvassák fel előtte, milyen célt szolgált, és miért maradt meg például a bírói gyakorlatban, az ítélet felolvasásában. Valószínű, már Benedek is tudta, hogy nem minden olvasni tudó olvas értelmesen, s hogy igazában a felolvasott szöveg hatékonyabb.)

Sokszor idézett helye a Regulának a 48. fejezetnek az a bekezdése, amely a nagyböjti olvasmányról szól. Erre a szent időre minden szerzetes kap egy könyvet a könyvtárból, s azt „per ordinem” és „ex integro” el kell olvasnia. Ez a két kifejezés többet jelent, mint a magyar fordításban szereplő „elejétől végig”. Per ordinem, azaz meghatározott rendben, valamint teljes egészében, teljes mélységében is. Ha ez a könyv esetleg csak a Biblia egy könyve volt – a bibliotheca szó többször Bibliát jelent –, akkor is sok műfajjal találkozott ennek az olvasmánynak a kapcsán az olvasó szerzetes: pl. lírai alkotásokkal a Zsoltárok könyvében, történeti művekkel a már említett Heptateuchusban, novellával Tóbiás könyvében, a hellenista erkölcsbölcselet kérdéseivel a Bölcsesség-könyvekben. S ha ezt figyelembe vesszük, nem mondhatjuk, hogy teljesen egyoldalú lett volna a szerzetesek számára elérhető könyvtármány, bár ún. világi könyvek ekkor még valóban nem voltak a monostorok könyvtáraiban. Viszont a témájuk tekintetében vallásos műveknek számító könyvek olvasása a 49. fejezet értelmében bünbánati cselekedet is lehet.

Vajon szívesen megtartották az olvasásra vonatkozó előírásokat Szent Benedek szerzetesei, és szerettek olvasni? Ahol a Regula arról beszél, hogy a szerzetes nem fogadhat el ajándékot, s nem tarthat magánál semmit saját tulajdonul, a példának felsorolt tárgyak a következők: kódex, írotábla és íróvessző. Ez azt mutatja, hogy ezek voltak a szerzetesek kedvelt dolgai, amelyek birtoklásáért még a szabályokat is áthágták. Egy másik helyen pedig ezeket a kihágásokat elkerülendő azt rendeli a Regula, hogy az apát adjon meg a szerzeteseknek minden szükségeset (necessaria), és a példaként felhozott dolgok között ott van az írotábla és az íróvessző. Könyvet természetesen csak az említett nagyböjti időben kaptak a szerzetesek egyéni olvasásra. És nyilván ezekre a könyvekre is érvényes az, amit Benedek a monostor gondozójával szemben támasztott igényként említ: a monostor minden felszerelését és minden vagyonát úgy tekintse, mint az oltár szent edényét. A két előírás összevetése arra mutat, hogy az első időktől kezdve a könyvtári nyilvántartás egy bizonyos formája jelen volt már a VI. századi monostorokban.

A könyvnek, az írásnak és az olvasásnak ez a tisztelete uralkodott a monostorokban a következő századokban is, amikor egész Európát behálózták a bencés lelkiségű monostorok. Ezekben neves és kevésbé ismert scriptoriumok dolgoztak, s rajtuk keresztül eljutottak Európa országaiba nem csupán a Benedek által ajánlott igazhitű szerzők ajánlásai, hanem a pogány, azaz görög-római klasszikusok művei is.

Álljon itt befejezésül néhány kiragadott példa a középkori Európa monostoraiból annak bemutatására, hogy az olvasásnak ez a rendje és a szövegnek ez a tisztelete megmaradt a bencés monostorokban.

A Cluny-i Szokások (Consetudo Cluniacensis) előírásai közül idézzük a felolvasó felkészülését: „az evangélium után átvéve a könyvet, amelyből fel kell olvasnia, vonuljon át a kis kórusba, s ott fordítsa figyelmét arra, amit majd olvasnia kell.” A Hirsau Rendtartás (Constitutiones Hirsaugienses) megemlíti, hogy az „armarius”-nak (könyvtárosnak) meg kell hallgatnia az előírt helyen és időben a kijelölt felolvasót, még az apátot is, de hogy mikor és hol, azt az apát dönti el. A hirsau szellemű kolostorokban így imádkoztak a felolvasóért: „Kérünk, Urunk, fordítsd el ettől a szolgáltól az elbizakodottság és a tudatlanság szellemét...”

A karthauzi II. Guigo (†1188) a lélek három gyakorlatát ismeri: az olvasást, az elmélkedést és az imádságot. Hogy az ördög ne találja a szerzetest téttlenül, az vagy imádkozzon, vagy olvasson, vagy dolgozzon. Egy neki tulajdonított könyvben (Scala Paradisi) ezt olvassuk: a hallgatás valamiképpen hozzátartozik az olvasáshoz. Ezért azt szoktuk mondani, hogy nemcsak azokat a könyveket olvastuk, amelyeket mi magunk magunknak vagy másoknak elolvastunk, hanem azokat is, amelyeket a tanítóinktól hallottunk.

A farfai Rendi fejelem (Disciplina Farfensis) a XI. század végéről hoz egy, a nagybőjt kezdetén készített jegyzéket, amely felsorolja a szerzeteseket név szerint, s hogy melyik milyen könyvet kapott elolvasásra.

Egy mondatban szeretnék utalni azokra a könyvjegyzékekre, amelyek a bencés monostorokban reánk maradtak, legyen például szó Sankt Gallen nagyon korai, több száz kötetet felsoroló állományáról vagy a pannonhalmi 80 kötetről, amelynek címét a monostor fennállásának 90. esztendeje körül jegyezték föl, közvetlenül „az oltár szent edényei után”.

És mi maradt ebből a gyakorlatból korunkra? A bencés apátságok jelentős könyvtáiról most nem kívánok szólni, arról viszont igen, hogy a szerzetesek ma már kapnak saját használatra könyveket. Naponta kell olvasniuk a Szentírást és egyéb teológiai–vallásos könyveket, a zsolozsmán és az ebédelőben pedig naponta hallgatják a felolvasó testvért, aki a Szentírásból, a Szentatyákból és más könyvekből olvas föl, hogy épüljenek a hallgatók. De évente háromszor felolvasás formájában olvassuk a Szent Benedek Reguláját, aki monostora számára írt Regulájában megteremtette a későbbi Európa olvasáskultúráját.

Bánhegyi B. Miksa

Tapasztalataim a MIT-HOL működésével kapcsolatban

Természetesen én is bekapcsolódtam a Magyar Internetes Tájékoztató működésébe. Már az indulásakor, 1999-ben felfigyeltem az új szolgáltatásra, de csak később léptem be a résztvevő könyvtárosok sorába. Itt szerzett tapasztalataimat szeretném most ismertetni, belülről nézve bemutatni az internetes tájékoztató szolgálat működését. Következtetéseimet az idei év első három és fél hónapjának kérdései és válaszai alapján vontam le, amely időszak ugyan a másfél éves működéshez viszonyítva rövid, de mégis alkalmas arra, hogy tapasztalatokkal szolgáljon.

Az 1999. szeptemberi indulástól kezdve 2001. március végéig a szolgálathoz összesen 2738, havonta átlagosan 150 kérdés érkezett. Nyáron kevesebb kérdést tettek fel, máskor azonban gyakori a több mint 200/hó beérkező kérdés. Látványos emelkedés figyelhető meg az utóbbi három hónap igényeit tekintve: ez idő alatt 171-ről 310-re ugrott a beérkező kérdések száma, elérve az eddigi legmagasabb szintet. Ez is azt jelzi, hogy szélesebb körben is ismertté vált a tájékoztató szolgálat működése, sokan fordulnak ide megoldandó problémájukkal. Mindazok, akik elégedettek a kapott válasszal, gyakran fordulnak ismét újabb kérdésükkel a szolgáltatáshoz.

Az általam vizsgált három és fél hónapban 541 kérdés érkezett a MIT-HOL csapatához. A válaszokat is figyelembe véve ez már tekintélyes levélforgalmat generál a könyvtárosok postafiókjában. Ennek folyamatos figyelemmel kísérése, illetve a válaszadás folyamatába való bekapcsolódás csak úgy lehetséges, ha valaki rendszeres időközönként, maximum két óránként bele tud tekinteni az azóta eltelt idő alatt érkezett postájába. Ha hosszabb idő telik el, valószínűsíthető, hogy van már valaki, aki dolgozik a kérdésen. A könyvtárosok közül – véleményem szerint – sajnos még kevésnek van lehetősége folyamatosan gépközelben lenni, ezért nem próbáltam bevonni kollégáimat ebbe a tájékoztatói tréningnek is beillő tevékenységbe. Nagyon sok könyvtárban a szükségesnél kevesebb szakképzett munkatársat foglalkoztatnak, és az ő idejüket maximálisan kitölti a helyi olvasók tájékoztatása, ezért nem meglepő, hogy kevesen tudnak csatlakozni ehhez a szolgáltatáshoz.

Mit kérdeznek a MIT-HOL használói?

A kérdések témáját tekintve rendkívül nagy a változatosság, de általánosságban elmondható, hogy körülbelül kétharmad részük a szakkönyvtári tájékoztató tevékenység körébe tartozik. Nem is várható el, hogy ezekre a speciális kérdésekre általános gyűjtőkörű könyvtárban dolgozó kollégák adjanak választ, ilyen esetben az illetékes szakkönyvtár dolgozója válaszol – ha van ilyen a kérdéseket fogadók

között. Általánosabb vagy kevésbé speciális kérdés érkezése esetén gyakran folyik párhuzamos kutatási munka a könyvtárakban, ami többnyire hasznára válik a kérdezőnek, mert olyan, több szempontú válaszokat kap, amelyek egymást kiegészítik. Ám az is kétségtelen, hogy sokszor ugyanazokkal a forrásokkal dolgozunk különböző helyeken, így ez mindenképpen többletmunka, ami elkerülendő.

Az alábbiakban szeretnék egy csokorra valót bemutatni az általam legérdekeesebbnek vagy legjellegzetesebbnek talált kérdések közül:

- *Létezik-e magyar fordítása a középkori Rózsa-regénynek?*
- *Úgy tudom, hogy a tv előtti korszakban kedvelt gyermekjáték volt a méta, úgy rémlik valamilyen faütőkkel és mindkét végén kihégyezett bottal (ez volt a 'labda') játszották. Keresem a játék eszközlírását (menete, hozzávalók kivitelezése, elkészítése, stb.)*
- *Igényes tánczenét játszó zenekarok elérhetőségét keresem.*
- *Mi a csillagseb ?*
- *Szennyvíztisztítás általában, papírgyárak szennyvize.*
- *Az „Az a rossz, aki rosszra gondol” szólás francia eredetije hogy hangzik? Hogyan van leírva franciául, és ki mondta?*
- *Rossini „Macska-duett”-jének hangfelvételére lenne szükségünk.*
- *Hol, hogyan lehet fotó vagy videofelvételeket készíteni engedély nélkül, mikor kell engedély és milyen? A felvétel alanyának mik a jogai?*
- *Keresem az alábbi könyvet, kérem segítsenek, hol juthatok hozzá: Magyar Élelmiszerkönyv.*
- *Miért vörös színű a főtt rák?*
- *Régi földalatti alagutak, kazamaták, folyosók, amik pl. várakat, vagy esetleg helységeket kötnek össze.*
- *Jónás Péter Fényfoltok c. verseskötetéről (Felsőmagyarország Kiadó, 2000) esetlegesen megjelent kritikák, recenziók, ismertetőik érdekelnek, tehát hogy írt-e a kötetről valaki valamilyen folyóiratban, újságban, neten, és ha igen, hol és mit.*
- *Az állatokat megtámadó száj- és körömfájás milyen hatással lehet az emberre? A kór miben nyilvánul meg, hogyan ütözik ki, mennyire ártalmas az emberre nézve? Ha pl. valaki Angliába utazik, magán hordja a vírust, milyen tünetei lesznek, miként jön ki rajta a betegség?*
- *William Blake Az ártatlanság jövendölései című művének első négy sorára volnék kíváncsi, lehetőleg nem Kálnoky fordításában (magyarul).*
- *Honlapszerkesztést alapos részletességgel tanító, letölthető e-könyvet keresek ingyenes letöltési lehetőséggel, ugyanis pénzáttalási lehetőségem nincs.*
- *Van-e Szigligeti Ede Liliomfi c. művének német fordítása, s ha igen, honnan lehetne beszerezni, könyvtárközín megkérni?*

- Az internetes reklámtevékenységgel kapcsolatos mindenféle témájú anyagok.
- Földalapú, őstermelőknek szóló támogatásokról (ami éppen most aktuális) a lehetőségekhez mérten legtöbb információt szeretném megtudni.

Mint látható, a kérdések között minden témakör előfordul, és legtöbbje önmagában is olyan izgalmas, hogy kutatásra ingerli a vérbeli tájékoztatót. Ennek ellenére volt számos olyan kérdés is, amelyet speciális témaköre és fogalmai miatt meg sem értettem, például „A csomagolt illetve szeletelt sonka és a HACCP összefüggései”, vagy „A fűszéna lizinszintjéről, illetve az emészthető lizinszintjéről” és a „Kvantummechanikai koherens állapotok”.

Ezek értelmezése valószínűleg nem jelent problémát az illetékes szaktájékoztató számára, ezért is nagyon hasznos, ha több különböző könyvtárból, különböző dokumentumbázissal a hátunk mögött és különböző tájékoztatási tapasztalatokkal veszünk részt ezeknek a kérdéseknek a megoldásában. Meg kell említenem néhány gyakran előforduló témakört: nagyon magas a mezőgazdaságra, növénytermesztésre, állattenyésztésre, élelmiszeriparra vonatkozó kérdés. Ez a tény nagyon meglepett, mert közművelődési könyvtárban az utóbbi tíz évben ez a témakör viszonylag ritkán került elő. Vannak aktuális kérdések, például az Európai Unió és problémaköre, amellyel kapcsolatban sokan kérdeznek. A médiában felkapott témák itt is megjelennek, például kergemarhakór, száj- és körömfájás; de időszakonként is változik a kérdések jellege, januárban például nagyon sok szigorlati tételhez kerestek forrást a MIT-HOL felhasználói.

A kérdéseket felvevő webes űrlap egyik – nem kötelezően kitöltendő – mezője arra kérdez rá, hogy miért teszi fel a kérdését a felhasználó. Ez rendkívül fontos, mert meghatározza az adandó válasz tartalmi mélységét, és segít megvilágítani olyan körülményeket, amelyeket a kérdésben nem említenek meg. A több mint félezer kérdés 40 különböző okát sorolták fel a használók, de meg kell említenem, hogy ezt a rovatot csak minden második esetben töltötték ki. A „miért”-ek között magasan vezet a szakdolgozat, kutatás, szigorlat, tudományos munka: azaz a felsőoktatásban részt vevők és abban dolgozók információs igénye. A középiskolás korosztály igényei (szakköri kiselőadás, irodalom házidolgozat, érettségire készülés) lényegesen kisebb arányban fordulnak elő. Munkahelyi feladat elvégzése céljából is sokan fordulnak a tájékoztató szolgálathoz (fordítás, szakmai tapasztalatcsere), de emellett az egyéb, rendkívül különböző okok is előfordulnak, mint például vita eldöntése, bál szervezése, helytörténeti kutatás, szavalóverseny, hobbi, utazás, születendő gyermek nevének anyakönyvezése.

Íme néhány érdekes kérdés és indoklásuk:

- Az *Enuresis nocturna* (éjszakai ágybavizelés) nevű betegségről szeretnék a lehető legtöbbet megtudni, ill. hogy Magyarországon és külföldön kik a leginkább szóba jöhető specialistái ennek a betegségnek?

Miért: A kisfiam szenved ebben a betegségben!

- Hogyan lehet pályázatot benyújtani közvetlenül a kulturális tárca miniszterének? Hová kell eljuttatni a pályázatot?

Miért: Egy helyi szerző második könyvének (esszé) kiadásához keresünk anyagi forrásokat.

- *Földvári György író levelezési címét szeretnénk megtudni, esetleg telefonszámát.*
Miért: *író-olvasó találkozó szervezéséhez.*
- *Where can I find Hungarian Primary School websites.*
Miért: *Wish to establish contact between English and Hungarian Schools.*
- *Ki írt a könyvtárossról karcolatot?*
Miért: *Egy újságcikkhez szükséges.*
- *Buday Mihály festőművész élete és munkássága, alkotásai, kiállításai.*
Miért: *Vásároltam tőle képet, s nincs róla semmi információm.*

A felhasználók között megjelennek azok a kisebb könyvtárak is, amelyek saját tájékoztató eszközeik segítségével nem tudják megoldani az olvasói kérdések egy részét. Nagyon jó lehetőségnek tartom, hogy továbbítsák a beérkező kérdéseket, de csak abban az esetben, ha az olvasó nem azonnali választ vár. A könyvtárak közötti együttműködésnek igazán jó példája ez, hiszen együttesen többet tudunk, mint amit egy helyi intézmény nyújtani képes. Az olvasó számára egyáltalán nem lényeges, hogy ki adja meg a választ a kérdésre, ő megoldást vár, amelyet így a könyvtáros társadalom egy részének együttes munkájával kap meg.

A beérkező kérdéseket vizsgálva megállapítható az, hogy sokan akkor is igénybe veszik a szolgáltatást, amikor az szakmailag nem lenne indokolt. Egyszerű internetes kereséssel, néhány alapvető és a MIT-HOL oldalain ajánlott forrás igénybevételeivel sokan önmaguk is megszerezhetnék a kívánt információt. A tapasztalat azonban az, hogy ilyen esetekben is szívesebben bízzák kérdéseiket a szakemberre, aki garanciát nyújt arra, hogy az általa szolgáltatott információk a témakör legfontosabb forrásait adják. Kényelem, rutintalanság és sokszor talán a lustaság is szerepet játszhat abban, hogy egyszerűen megoldható kérdéseket is küldenek. A szolgáltatás felhasználói között feltűnt egy bizonyos e-mail címről író, önmagát meg nem nevező levelező, aki rendszeresen küld a listára azonos típusú kérdéseket. Tudományos lapokban megjelent cikkek pontos hivatkozásait kéri, több ízben tömegesen küldte leveleit a listára. Természetesen kapott választ a sokadik kérdésre is annak ellenére, hogy már az első válaszlevélben módszertani segítséget kapott arra nézve, hogyan találhat választ az ilyen típusú kérdésre magán a világhálón.

Az internet-könyvtárosnak oktató feladata is van, segítenie kell a felhasználókat az internet forrásai közti eligazodásban. Nem véletlen, hogy nem ad meg minden létező forrást egy bizonyos témáról, csak segítséget nyújt az elinduláshoz, a munka megkezdéséhez. A válaszok egyik fontos típusa az, amelyben a könyvtáros nem vagy nem mindig ad választ a konkrét kérdésre, hanem elirányítja a felhasználót egy olyan weboldalra, ahonnan kiindulva választ talál. Gyakran kéri például könyvek, folyóiratok lelőhelyét kölcsönzési vagy megvásárlási céllal. Ilyen esetekben nem biztos, hogy az internet-könyvtáros feladata az, hogy végigbogarássza az összes könyvtári OPAC-ot és egyéb adatbázist. Elegendő, ha a használót olyan weboldalra irányítja, amelyről kiindulva maga is megteheti ezt. Jó lehetőség, hogy a levelekbe azonnal kattintható webcímekeket lehet elhelyezni, mert ezzel könnyebb a használó munkája. Mi magunk is sokat tehetünk azért, hogy az interneten bön-

gészők, akik között mindig lesz olyan, aki kevésbé rutinos, megismerjék a legfontosabb segédeszközöket.

Érdekes lenne megvizsgálni azt is, hogy mennyire elégedettek a felhasználók a kapott válaszokkal, vajon megelégednek-e a jövődő szakdolgozatok írói, a kutatók az elindulási pontokkal vagy mást várnának, a jelenleginél többet, esetleg teljes irodalomjegyzéket, amely alapján a téma kifejthető.

A válaszok tanulságai

Nemcsak a kérdések tanulmányozása nagyon hasznos, de legalább ilyen izgalmas megnézni a rájuk adott válaszokat is. A legtöbbet egymástól tanulhatunk. Nem szégyen bevallanom: annak ellenére, hogy sok éve foglalkozom az internettel, rengeteg hasznos tapasztalatot szereztem a MIT-HOL-ban részt vállaló kollégáktól. Új információforrásokat ismertem meg, és bár szívesebben használom a napi tájékoztatási gyakorlatban a hagyományos forrásokat, el kell ismernem, hogy az internet segítségével sokkal többet és jobbat tudunk nyújtani, mint anélkül. Úgy vélem, az internetes keresés lehetősége mindenki előtt nyitva van, speciális szaktudás nem szükségeltetik hozzá, csak egy kis odafigyelés és némi rutin, mégis elkerülhetetlen, hogy napi munkánkba beépítsük ezeket a forrásokat a hagyományosan elérhetőkhöz mellé. A kettő együtt olyan információs bázist jelent, amellyel sokkal hatékonyabban tudunk tájékoztatni. Mérlegelni kell azonban, hogy mikor melyiket részesítjük előnyben, mert tény, hogy sokszor ugyanaz megtalálható több helyen is, de nem mindegy, hogy mennyi időt szánunk a keresésére. Sokszor könnyebb a nyomtatott forráshoz nyúlni, mert abból egy-két perc alatt megválaszolható az, amit az interneten 10–15 perces kereséssel találunk csak meg.

A válaszokat vizsgálva nagyon élénken foglalkoztatott az, hogy a kollégák milyen arányban nyújtanak információt hagyományos, illetve internetes források segítségével. A kérdésben néha megadja az érdeklődő, hogy számára mi lenne előnyösebb. Sokan kérnek kizárólag internetes forrást, de a kérdés maga is meghatározhatja azt, hogy honnan származzon a válasz. Vannak olyan aktuális, modern témák, amelyekhez nem is találunk nyomtatott forrást, esetleg csak folyóirat-cikkeket, de mivel a repertóriumok és cikkadatbázisok átfutási ideje elég hosszú, erre sincs sok esély. A nagy számú kérdést megvizsgálva kitűnik, hogy a kollégák – a forrás jellegére vonatkozó megkötés hiányában – általában igénybe veszik a hagyományos eszközöket és az internetet is a válasz összeállításához. Ez a hozzáállás nekem nagyon szimpatikus, segítségével talán sikerül eloszlatni azt a sokakban élő tévhitet, hogy az internet korában könyvtárakra és nyomtatott ismerethordozókra nincs többé szükség, mert a világhálón minden megtalálható. Tény, hogy egyre gazdagodik a tartalma, egyre több, könyvtári szempontból is hasznos információ kerül fel, de a régi eszközeinket meg kell őriznünk, mert csak ezek együttesével tudunk teljes körű tájékoztatást nyújtani.

A kérdések és válaszok vizsgálatának másik fontos tanulsága az, hogy esetenként célszerű az érdeklődőt olyan intézményhez, szervezethez irányítani, ahol első kézből származó információval tudnak neki szolgálni. A Göncz Árpád levelezési címe iránt érdeklődő felhasználót például a Köztársasági Elnöki Hivatalba irányították, természetesen annak pontos elérhetőségével is szolgáltak, egy másik eset-

ben pedig a Gábor Dénes Főiskola iránt tudakozódó a megfelelő weboldalakra való hivatkozást kapta válaszként. Lehet, hogy sokan tudtak volna egyéni tapasztalatokkal, információval is szolgálni az ott folyó képzésről, de az internet-könyvtárosnak nem szabad semmilyen szubjektív jellegű, egyéni véleményen alapuló információt közölni – a hivatalos, dokumentált forrásokra kell hagyatkoznia. Több kérdést is tettek fel különböző cégekre vonatkozóan (például Győri Keksz Rt.), de ezekben az esetekben is csak a cég saját oldalaira kalauzolhatjuk el a felhasználót vagy ha a kérdéses információ nem található meg publikus helyeken, akkor magához a céghez, hogy ott kérjen további információt.

Vannak olyan speciális dokumentumtípusok, amelyek nem férhetők hozzá az interneten sem és könyvtárakban is egyre kevésbé: ezek a szabványok. Sok kérdés vonatkozott kifejezetten erre a forrástípusra; magyar szabványokat és Európai Unió szabványokat egyaránt sokan kerestek. Nagyon szerencsés lenne, ha a jövőben megoldódhatna ez a probléma. Hasonlóan nehézkes a jogszabályok teljes szövegéhez való hozzáférés is, bár ehhez léteznek helyi használatú CD-ROM-kiadványok is a közlönyök mellett, de az internetre, ahonnan sokan szívesen letöltenék, csak esetlegesen kerülnek fel.

A Magyar Internetes Tájékoztató – kisebb hiányosságai ellenére – jól szervezett és működtetett, megbízható tájékoztató szolgáltatás. A tájékoztató könyvtárosok egyetlen szolgáltatásba integrálásával korábban elképzelhetetlen méretű szellemi tőkét hozott létre. Az ebben való részvétel kihívást jelent a könyvtáros számára amellett, hogy rendkívül jó iskola, továbbképzési terep is, ahol előben lehet – akár könyvtárszakos hallgatóknak is – gyakorlatozni. Emellett remek szórakozás, tágítja látókörünket, növeli a különböző témák iránti nyitottságot. Nagyszerű vállalkozásnak tartom, bár jelenlegi formájában már nehezen működtethető.

Elképzelések a szolgáltatás továbbfejlesztéséről

A külföldi, hasonló jellegű szolgáltatások ismeretében én a következőképpen tudnám elképzelni a szolgáltatás jövőjét: a MIT-HOL-nak országos jellegű, központi tájékoztató szerepet adnék, amelyhez intézményeknek saját szervezetükkel, kollégáikkal együtt kellene csatlakozniuk. A részvétel természetesen csak önkéntesen történhetne, de törekedni kellene arra, hogy minden szakterület képviselője képviseltesse magát. A könyvtárak mindegyike felvállalhatna bizonyos témaköröket, amelynek kérdéseire az ő tájékoztató munkatársai válaszolnának. A beérkező kérdéseket automatikusan vagy moderátor által, de csoportosítani kellene témakörök szerint, és csak oda eljuttatni, ahol eleve vállalkoztak ilyen típusú kérdések megválaszolására. Elképzelhetőnek tartanék egy olyan változatot is, ahol a kérdések nem e-mailben érkeznének a válaszoló könyvtárosok postafiókjába, hanem a webes felületen lennének témakörök szerint elérhetőek, a VRD Incubator programjához hasonlóan. Én is az intézményi részvétel és koordináció mellett vagyok, a könyvtáraknak kellene ügyeleti rend szerint tájékoztató kollégákról gondoskodniuk.

Véleményem szerint fontos lenne a témakörök mellett a korosztályok szerinti bontás is. Nálunk eddig még nem fordítottak különösebb figyelmet az általános és középiskolás korosztály internetes tájékoztatására, pedig szükség lenne erre is

– ebbe a munkába be lehetne vonni a megfelelő technikai háttérrel rendelkező iskolai könyvtárosokat is.

Egy jellegzetes szolgáltatástípus teljesen hiányzik a magyar internetről, ez pedig az azonnali, időkésés nélküli kapcsolat a könyvtárossal, amely chat-csatornákon vagy speciális szoftverekkel lebonyolítható. Jó lenne, ha kísérleti formában megpróbálkoznánk ezzel az új típusú kapcsolatfelvételi móddal, amely új dimenziót jelentene a könyvtári tájékoztatásban.

Ki kellene dolgozni egy ösztönző programot a résztvevő könyvtárosok számára, amely valóban érdekeltté tenné őket a válaszadásban. Ennek anyagi vonatkozásai is lennének: ezt a szolgáltatás weblapjain elhelyezett reklámok bevételéből lehetne fedezni.

Szili Erika

Az ETO-korszerűsítés hírei

A Kódex Könyvtáros Klub legutóbbi, május 17-én tartott összejövetelének vendége (a klubtagok szavazatai alapján) *Barátné dr. Hajdu Ágnes* volt, témája pedig az ETO-korszerűsítés jelenlegi állása. Az összejövetelre meghívót kapott mindenki, aki a legutóbbi ETO-vitában kifejtette álláspontját. Ebbéli minőségében volt jelen *Fejős László*, a Könyvtári Intézet oktatási osztályának munkatársa is, aki az 1999 őszen a könyvtárosok internetes levelező listáján, a Katalisten lezajlott szakmai vita egyik kezdeményezője volt, és a vitaanyag szerkesztett változatát közreadta a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 2000.* márciusi számában. Az összefoglaló írás az ETO hazai fejlesztésének utolsó tíz évéről is közölt rövid áttekintést.

Fejős László, aki az ETO-adatbázis technikai gondozója, egy 1994 őszen készített kérdőíves felmérést elevenített fel, amelynek során a KMK arra kért választ, hogy az ETO-t alkalmazó egyetemi és szakkönyvtárak hajlandók lennének-e egy-egy szakterület ETO-táblázatainak korszerűsítésben közreműködni, illetve rendelkeznek-e saját kezdeményezésre korszerűsített kéziratokkal, s ha igen, ezeket készítenek-e más könyvtárak számára is hozzáférhetővé tenni. Érdekesek a számadatok: 38 könyvtár kapta meg a kérdőívet, 12 küldte vissza, az utóbbiak közül pedig három könyvtár jelezte, hogy vannak kéziratban lévő ETO-fejlesztéseik. A felmérés készítője, dr. Rónai Tamás ETO-referens, aki nem sokkal e felmérés után megvált az intézménytől, azt javasolta, a KMK gyűjtse be ezeket a kéziratokat, és (akkoriban még remélt ETO irodája révén) gondoskodjon róla, hogy ezek eljussanak más könyvtárakhoz is. Ez nem valósult meg, de 1996 őszen megkezdődött, és 1997 áprilisára befejeződött a legutolsó, 1991-es rövidített kiadás adatbázisba rögzítése (csak a szakrendi rész, hiszen a mutató ebből előállítható), közel 30 ezer rekord. Ennek valamivel több mint kétszeresét tette ki az az adatbázis, amelyet a hágai UDC Consorcium bocsátott az intézmény rendelkezésére az évi nagyjából negyedmillió forintnyi előfizetési díj fejében, s ugyanilyen éves díjért küldi azóta is az új, a törölt és a módosított rekordok adattárát. A feldolgozást Hágában MikroIsisben végzik, így a hazai is ebbe került, kezdetben saját, majd

később a hágaival megegyező adatszerkezetben. A korszerűsítést Barátné dr. Hajdu Ágnes végzi, ennek helyzetéről s az ennek kapcsán felvetődött kérdésekről ő tájékoztatta a Könyvtáros Klub tagjait. Több nemzeti megoldási példára hivatkozott, köztük a spanyolra. Spanyolországban három CD-n adták közre az ETO-t. Az UDC weboldalt üzemeltet, ahol közzéteszi a megjegyzéseket, észrevételeket (<http://www.udcc.org/notes>). Az észti kiadást tíz éven át 38-an fordították. Ami közös minden nemzet ETO-fejlesztésében: mindenütt adatbázist építenek, s a szokásos lépés az aktualizálást követően a CD-kiadás, esetleg több nyelvű CD, s a dilemma mindenütt felmerül: legyen-e nyomtatott kiadás is. A következő lépcső pedig: az internetes hozzáférés. A magyar megoldás az lesz, hogy felkerül az internetre egy munkaformátum, és Hajdu Ágnes azt javasolta, a beérkezett kérések indukálják a továbbfejlesztés irányát. Érdekességként említette: Magyarországon 1962-ben, 1977-ben és 1990-ben jelent meg az ETO, vagyis 15-17 évenként, ehhez képest nincs elmaradásunk...

A UDC konzorcium 2002-re tervezi, hogy az adatbázishoz interneten is hozzá lehet majd férni, nemcsak floppy-n (persze nyilvánvalóan csak előfizetőknek.)

Dr. Dippold Péter, a Könyvtári Intézet igazgatója bejelentette, hogy a Könyvtári Intézet markánsabb előrehaladást szeretne az ETO-fejlesztésben, ezért munkacsoport létrehozását tervezik. Nem munkabizottságot, tanácsadó testületet, hanem honorált, tevékenyen dolgozó csoportot szeretnének felállítani a feladat iránt érdeklődő szakemberekből.

Ungváry Rudolf, aki a pár évvel ezelőtti vitában is markáns véleményt képviselt, azt javasolta, hogy a minisztérium képezzen ETO-pályázati alapot, és ezt annak adja, aki a leghatékonyabb hasznosítást ígéri. Fontosnak tartja, hogy a több nyelvű internetes megjelenítésre is szerezzünk közzétételi jogot, hiszen egyelőre csak a magyar nyelvűhöz van. (*f. l.*)

Az a szépséges időszaki sajtó!*

„'s csak az jár igaz úton, ki
széppel köti össze a' jót.”

(Bajza József)

Előadásomban az ezredforduló magyar lapkínálatának külső megjelenését, formai sajátosságait kell áttekintennem, vagyis a szép lapokról kell beszélnem, természetesen a teljesség igénye nélkül, kiragadott példákkal. Magyarországon ma, a harmadik évezred elején kb. 5-6 ezer féle periodikum jelenik meg. Ezek között számtalan dekoratív, díszes, vagy szolidan elegáns lap van, amelyet felsorolni lehetetlen. Ezért hát elfogult leszek, mivel a szépség már önmagában szubjektív kategória, de elfogult leszek azért is, mert mondhatni született hírlapkönyvtárosként a lapoknak csak igen kis százaléka az, amelyet undorral veszek a kezembe – a fantáziájukra, ismereteikre bízom, hogy kitalálják melyek ezek.

Mitől szép, mitől lehet szép egy folyóirat vagy hírlap?

Úgy gondolom, hogy Maczó Péternek, az 1999. évi Szép Magyar Könyv verseny fősúrije elnökének szavai, bár a könyvekről szólnak, sokban igazak az időszaki kiadványokra is annak ellenére, hogy azok a könyvektől eltérően, közismerten bizonyos ideiglenességgel készülnek. A Magyar Iparművészeti Főiskola Vizualis Kommunikáció Tanszékének tanára tehát a következőket mondta: „Amikor egy szép munka a kezünkbe kerül, szinte sugárzik, jó megfogni: a tapintás, a szaglás igenis része az értékelésnek. Nem mindegy, hogy egy könyv borítója csikorogva nyílik, vagy önként feltárul, hogy a lapok lágy esése, a nyitott könyv oldalpárjainak tükre és a szövegfolt és margók arányai milyenek. Ezek a tudatos tervezés első lépéseit jelentik. Formátum, betűtípus, arányok [...] A tartalom és a külső szorosán kapcsolódik[...] A szövegfeldolgozás mai technikai lehetőségei annyi szép és érdekes, sajátos és speciális hangulatú betűt kínálnak, hogy öröm választani. A papírok között hazai és külföldi egyaránt található a díjazott könyvek körében. Tehát a szabadság és bőőség, úgy hiszem, a könyveknek kedvez. Vagy kedvezhetne [...]” Am – teszi hozzá később – „Hollywood itt is tarol [...]”¹

Hát még a lapoknál! A hírlapoknál, képeslapoknál, szórakoztató lapoknál, ezeknél az „egyszerhasználatos” dokumentumoknál! Éppen egyszerűségükkel fogva, kelendőségükre nézve döntő az első pillantás, az első tapintás, amely az illető lap

* Elhangzott a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Bibliográfiai Szekciója rendezvényén, a VIII. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválon.

létét és további életét is meghatározza. Persze a divat itt is érvényesül, de a szép papír, az elegáns címfej vagy címlap, a világos és áttekinthető elrendezés, az arányos margó, vagy az, ha a lap szépen nyílik, átlátható a tartalommutatója, világos a számozása – ezek mind-mind részesei a sikernek avagy ellenkező esetben a sikertelenségnek.

Fontos például a betűtípus, illetve betűtípusok. A mai számítógépes programok számtalan betűtípust felkínálnak a szerkesztők, szedők számára. Ajánlatos ezek kiválasztásában és használatában óvatosnak lenni. A túl sokféle betű nyugtalanságot áraszt, zavaró és csúnya. Számomra a *Sakkélet* betűtípus kavalkádja ilyen, habár – nem értek hozzá – lehet, hogy tartalmát tekintve ez indokolt? A nyomtatásnál érdemes figyelemmel lenni a festék egyenletességére is, mivel a szövegtükrök foltossága az igénytelenség érzetét kelti. Sajnos ez tapasztalható az amúgy szimpatikus *Zempléni Múza* című irodalmi, társadalmi folyóirat induló számának lapjain. Tekintettel arra, hogy az újság elsődleges célja valaminek a közlése, figyelni kell arra is, hogy a felhasznált színek „ne oltsák ki egymást”, mint ahogyan például a *Free* magazin 2000/2001. dec./jan. számának² impresszumadatait püspöklila alapszínre rózsaszín betűkkel nyomtatták – olvashatatlanul. De a kiadvány képekkel való túlszűfölválása is igen zavaró, főként ha a fotók gyengék, ha túlságosan látszik rajtuk a számító- vagy a sokszorosítógép nyoma.

Beszélhetnénk még a lapok fejezeteinek, rovatainak, bibliográfiai adatainak elrendezéséről vagy akár a kolofonról és a reklámok elhelyezéséről is. Időszaki kiadványokról lévén szó, ezek szintén rendkívül fontosak, hiszen az egyes általunk kedvelt lapokat rendszerint nem egyszer vesszük kézbe, hanem feltehetően gyakran, és a mindennapok esztétikája megkívánja az ízléses megjelenést. Az olvashatatlan címnél és kusza címlapnál, harsány borítónál már csak a hirdetésekkel, reklámokkal szabdaltságot, „vajon hol folytatódik”-cikkek a bosszantóbbak. Csak egyetlen példát hadd említsek, a nemrég megjelent *Filmlett* című lapot, amelynek fő rejtvénye a cím maga.

A hírlapok és folyóiratok legelterjedtebb *hordozója* a papír. Az időszaki kiadványok nyomtatására használt papír minősége rendkívül változatos aszerint, hogy a lap mennyi időre, milyen olvasóközönség számára és milyen céllal készül – és tegyük hozzá: milyen gazdasági, társadalmi és technikai közegben. A hírlapokat általában gyengébb minőségű, a folyóiratokat pedig jobb, tartósabb papírra nyomtatják. A mai szórakoztató lapok többsége dekoratív, fényes, fehér, meglehetősen súlyos papíron jelenik meg, amely nem igényel kötést – tegyük hozzá, tartalmukat tekintve többségükben megőrzést sem. Az 1790-ben megjelent *Orpheus* vagy az 1791-ben, Győrben megjelent *Sokféle* lapjainak színe még inkább nyers vagy szürke, mégis jó kézbe venni, mert papírja szinte súlytalan, ezért egybekötve is rendkívül könnyű, formás kötetet ad.

Vannak persze a papíron kívül egyéb alapanyagok is, amelyekben írott formában híreket lehet közölni. Már a rómaiak kézzel vésett kőtáblái is ezt a célt szolgálták. Az információk írott formában való terjesztésének valódi távlatot a könyvnyomtatás feltalálása jelentett. Létrejötté után a nyomdatechnika fejlődése szinte korlátlan lehetőségeket teremtett az emberiség számára a lapok példányszámában és külső megjelenítésében egyaránt, lehetővé téve a különleges újságok készítését is. Franciaországban például, hogy a nyaralni, fürdőzni vágyó olvasók a vízben ülve is hódolhassanak olvasási szenvedélyüknek, a rövid életű *Naiade* című lap számait

viaszosvászonra nyomtatták³. Magyarországon jelesebb alkalmakkor szép selyemnyomatokként jelentettek meg egy-egy lapszámot, mint a *Maros*⁴ 1904. augusztus 20-ai és a *Ceglédi Közlöny*⁵ 1916. november 26-ai számát. Az utóbbi I. Ferenc József halálakor készült.

Vannak azonban igazi kuriózumok is – tegyük hozzá, nem feltétlenül szépek. Gécs Béla írja a *Magyar Grafikában*⁶, hogy Amerikában, a különlegességek és az örültségek hazájában megjelent az *Ehető Újság*, melynek cikkeit csokoládé lapokra nyomták, hogy meg lehessen enni, miután elolvasták. (Nem is rossz, már csak a környezetvédelem szempontjából sem!)

Persze örültség dolgában nekünk magyaroknak sem kell a „szomszédba mennünk”. Hogy csak egy példát említsek, néhány évvel ezelőtt a *Nagy Dolgok* című alternatív kulturális, irodalmi és környezetvédelmi lapot egy guriga wc-papírra nyomtatták.

De beszélhetnénk egyéb érdekességekről is, mint például a lapok illattal – illatmintával való ellátása. Ez ismét nagy divat egyes borsos áru, exkluzív lapoknál. Ám minthogy „nincs új a nap alatt” – ez sem új jelenség. A *Családi Lapok* egy 1854-ben kelt számában olvasható a következő híradás: „*Illatos hírlapok*. Egy nyereszkesedő északamerikai közelebb illatos újságot ad ki, melyből a legjobb rózsairat ömlik szerte szétbontásakor. Illyeket nálunk is keresnek, nem annyira a papírra mint a cikkekre nézve. De ha aztán a rózsairat mellett néha egyegy kis tövis is érezteti magát, – már arra aztán feljajdulnak, vagy boszankodva dobják félre a lapot.”⁷

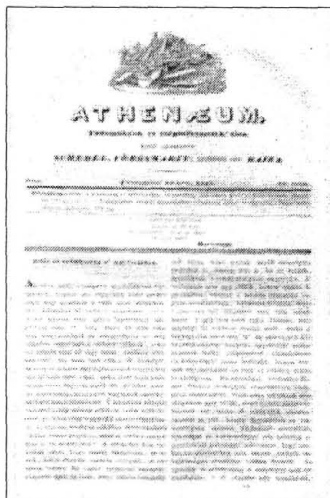
Formára és méretre nézve szintén rendkívül vegyes a kép, széles a lapok skálája.

A legelső lapok még a könyvek mintájára készültek, ezért formájukra, belső kiképzésükre nézve is hasonlítottak hozzájuk. Egészen a 19. század közepéig többnyire kicsi, nyolcadrét méretű lapok jelentek meg, míg a napi sajtó megjelenésével és a hírlapok elterjedésével a lapok megnöttek, és méretükben, formájukban is sokfélék lettek.

Érdeemes azonban megemlíteni, hogy nemcsak nőttek, hanem olykor-olykor, egy-egy jelesebb alkalommal „össze is mentek” némely lapok, hiszen ahogyan a könyveknél, a hírlapoknál is megjelentek a mini kiadványok. Jelenleg a *Csaba* című reklámlap tartja a világrekordot⁸ a maga 21×31 mm-es méretével. Ez a parányi kiadvány a Gutenberg Emlékévben, 2000. szeptember 15-én jelent meg Békéscsabán, a Tipográfiai Kiállítás alkalmából, a magyar államiség 1000., Gutenberg születésének 600. évfordulójára, 80 grammos papíron, 3 pontos betűkkel, 3 színnyomással. Tartalmi érdekessége, hogy a 22 mini reklám előtt egy rövid reklámtörténeti frászt is közöl.

A lapkiadásban nem ritka jelenség, hogy egy lap jubileumát mini lapszámmal ünnepli. Példaként említhetném a *Hol-Mi*⁹, a *Heves Megyei Hírlap*¹⁰ egy-egy számát és a *Képes Újság* 1980-ban megjelent *Kis Képes Krónika* című különszámát.

Sok múlik a tipográfián! E tekintetben számtalan szép példát ismer a magyar sajtótörténet. Attól kezdve, amikortól már nem maga a lap megjelenése volt a hír, amikortól kezdve már az informálódás, ismeretszerzés, a szórakoztatás is céljává vált a sajtónak, tehát az 1830-as évek tájától, a tartalom, a „gondolatközlés” mellett minden lapszerkesztő egyre nagyobb gondot fordított a tipográfiai elrendezésre, a szép megjelenítésre is. Ezt a törekvést vélhetjük felfedezni – többek között - az 1837. január 1-jén útjára indult *Athenaeumon*, Schedel, Vörösmarty és Bajza lapján. „...s csak az jár igaz úton, ki széppel köti össze a jót.” – írja Bajza József a lap beköszöntőjében.¹¹

A *Vasárnapi Újság* már egy későbbi „évjárat”, és méretére is sokkal nagyobb, de érdemes meg-

figyelnünk a címfej tipográfiáját: közepén nőalak, Pannónia, a térdére támasztott magyar címerrel. Kétoldalt szalagok és indák között, tetején golyákkal és galambokkal két kunyhó áll. Az egyik kunyhóban fiatal földműves legény pipázva, bor mellett, a másokban idősebb gazda vagy táblabíró kávé mellett olvassa az újságot. Ez 1876-ban megváltozik: mindkét férfi mellé odaállítják az asszonyt, a fiatalabbik mellé a gyermeket is, ami a szerkesztők olvasóközönséget bővítő szándékát jelzi.

A díszes borítók, a díszes kiadói kötések – hogy tudniillik sok lapkiadó az utolsó számhoz díszes éves borítót is postázott ajándékképpen (vagy külön megrendelésre), a lap könyv formában való megőrzésére serkentve ezzel olvasóit – csak később, a század második felétől váltak ismertté, igazán divatosá pedig a 20. század 20-as, 30-as éveitől. Az *Ország-Világ*, a *Képes Folyóirat*, a *Hét*, a *Magyar Salon*, az *Új Idők*, a *Leányvilág* stb. éltek ezzel. Az *Est* kiadója csupán a heti mellékletekhez küldött díszes borítót.

Ma, némely külföldi mintára és alapanyagból készült lapok ezt a lefűzővel helyettesítik. Ilyen a *Virág varázslat*, a *Csodálatos állatvilág*, a *Vili Világa*, vagy a legújabb, már magyar modern konyhaművészeti kalauz, a *Főzünk magabiztosan* című. A Kárpát-medence természeti enciklopédiája alcímet viselő *Élő Világ* nem a fent említett lefűzős borítót, hanem díszes, a kiadvánnyal harmonizáló ún. „papucsot” szolgáltat a lap kedvelőinek.

Érdeemes ügyelni arra is, hogy a lap borítójának stílusa összhangban legyen a belső stílusával, mivel a kettő disszonanciája a tervezés átgondolatlanságára vall, megalapozatlan megjelenést és rövid életet sugall. Példaként talán egy gyermeklapot, az *Óvodás Boát* említhetem, amelynek fényképezett borítója és rajzolt belseje, valamint azok színei semmiképpen sem harmonizálnak egymással.

A lapok külalakjáról szólva talán érdemes néhány szót szólni a mellékletekről is, amelyek már fajtáikat tekintve is rendkívül gazdag kínálatot mutatnak. A legtöbb lap ugyanis él az állandó vagy alkalmi mellékletek lapot (és tegyük hozzá laptulajdonost) gazdagító lehetőségével. Az állandó mellékletek közül érdemes megemlíteni a regény-, színdarab-, kotta-, reprodukció-, divatkép-, kézimunka-

szabás- vagy egyéb minta-mellékleteket. Ez – mint annyi más a lapkiadásban – divat kérdése is. Ma a tárgyi mellékletek a divatosak, de erről csak ennyit, hiszen témánktól idegenek, és tegyük hozzá: a lapoktól is.

A külső tekintetében természetesen az illusztráltságnak és a színeknek jut a döntő szerep.

A legkorábbi lapjaink – *Magyar Mercurius*, *Magyar Museum*, *Magyar Hírmondó*, *Magyar Kurír*, *Magyar Músa* stb. – csupán a címfejükben tartalmaztak egyszerű, de a lapra jellemző, a betűkkel megegyező színű (fekete festékkel) nyomott ábrát, például lovon ülő kürtös hírvívót a *Magyar Kurír* vagy egy földgömbön átlépő futárt a *Magyar Hírmondó*. A 18. század végén néhány lap, mint például az *Uránia*, már belsejükben is közöltek néhány – még mindig fekete-fehér – ábrát.

Az 1830-as években azonban már megjelentek a még jobbára kézzel festett színes táblák és mellékletek, amint azt például a *Hölgyfutárnál*, a *Honművésznél*, a *Rajzolatoknál* és a *Regélő Pesti Divatlapnál* láthatjuk. Mivel a fametszet ebben az időben még nem volt elég szép, Magyarországon a rézmetszet és az új találmánynak számító litográfia uralkodott. Ám a rézmetszettel készült képet nem lehetett a szöveg közben elhelyezni a szedőformában, ezért ezek táblaként vagy mellékletként külön kerültek a folyóiratba. Később azonban, amikor a fametszés újfajta technikája, a fa erezetére függőleges irányban történő metszés elterjedt, kihasználhatták a fametszet azon tulajdonságát, hogy jobban alkalmazkodott a szedett szöveg soraihoz, ezért nem kellett külön nyomtatni a képet. Ez a technika a fémekre jellemző finom vonalvezetést eredményezett, és mivel a fametszettel készült táblákról nagyobb mennyiségű nyomat készülhetett, a lapok előállítása olcsóbbá is vált.

Magyarországon az első szöveg közti illusztrációt tartalmazó hetilapok megjelenésére a 19. század második negyedében került sor. E tekintetben úttörőnek az 1848-ban Kassán kiadott *Ábrázolt Folyóiratot* tekinthetjük, amely az aktuális információk mellett rendszeresen közölt aktuális képeket is.¹² Jelentős lépés volt ez, utat nyitva ezen a téren is a polgári életforma egyik meghatározó eleme, az olcsó, enciklopédikus ismereteket közlő, gazdagon illusztrált lapok – mindenekelőtt a *Vasárnapi Újság* – számára.

Miért térek vissza ismételtelen a Vasárnapi Újsághoz?

Ez a közismert és népszerű lap 1854-től 1921-ig jelent meg. Hosszú életútja alatt felmutatta az illusztrálás valamennyi korabeli formáját, kezdve a rézmetszetektől a fotográfiáig. Fametszeteinek dűcait gyakran külföldről hozatta, de az 1854. évi 6. számtól kezdve már itthoni művészek képeivel is találkozhatunk lapjain. Állandó metszői voltak Rusz Károly, Pollák Zsigmond, Morelli Gusztáv – a fametszés tanára –, de alkalmanként Keleti Gusztáv, Gregus János, Székely Bertalan, Thán Mór, Munkácsy Mihály, Zichy Mihály, Mészöly Géza, Feszty Árpád képeivel is találkozhatunk. Olykor Jókai Mór is csillogtatta rajzolói tehetségét.¹³ Sőt itt jelent meg a közismert rajz Arany Jánosról, amelyet Petőfi Sándor készített¹⁴.

„A Vasárnapi Újság kiadásának 68 éve alatt megjelenő képek technikai szempontból három fő csoportra oszthatók. Az első tíz évben csak rajzokról vagy festményekről készültek metszetek. Átmeneti szakaszt jelentett a rajzok és festmények mellett a fényképekről készült metszetek közreadása. Majd végül a metszetek számának csökkenése mellett megjelennek a kliséről nyomtatott fényképek.”¹⁵

A képek többnyire portrék, tájképek, városképek, épületképek, vagy népviseletbe öltözött embereket ábrázolnak, de 1857-ben már megjelenik az első hírkép

is, amely egy svájci vasúti építkezésen történt balesetről szóló három oldalas cikket illusztrál majdnem két teljes oldalon. Ezek a képek persze még fotóról készült metszetek formájában kerültek a lapba. A fényképek közvetlen nyomtathatóságára még várni kellett. A fotóművészet fejlődését a Vasárnapi Újság munkatársai folyamatosan figyelemmel kísérték. Egyik lapszámukban büszkén tudósították olvasóikat egy New York-i folyóirat megállapításáról, miszerint „a fényképészeti kiállításokat nézván, csodálkozással vesszük észre mennyire előrehaladt e részben Magyarország [...] a fényképészet Pesten nagyobb fokon látszik állani mint Párizsban.”¹⁶

A Vasárnapi Újság élen járt abban is, hogy az 1884. évi 48. számában már megjelentette az első olyan fotót, amelyet „közvetlenül” nyomtattak¹⁷.

Az újságkészítés ma teljesen számítógépes vezérléssel folyik. A technológiai változások, a digitalizálás és a távirányításos nyomtatás mára lehetővé tette, hogy a sajtóban a fotók a szöveggel szemben nagyobb hangsúlyt kapjanak: a grafika domináljon az írott szó, a színes kép pedig a fekete-fehér felett. A távközlés és a műholdak fejlődésének eredménye, hogy szövegek, fényképek és grafikus ábrázolások faxon keresztül is eljuthatnak az egyik földrészről a másikra.¹⁸ Ám az örvendetes és nagyarányú technikai fejlődésnek hátrányai is vannak.

Ma, ha végignézzünk az újságos standokon, megállapíthatjuk, milyen rengeteg lap létezik, és mennyi szép van köztük. Gyönyörű és drága papíron, rengeteg színrel nyomott, sokat ígérő vagy inkább sokat sejtető tartalommal kínáló magazinokat látunk. Első pillantásra megállapíthatjuk, hogy jó rájuk nézni, jó kézbe venni őket, bár egy kis zavart okoz számunkra a bőség. Felmerül a kérdés, melyiket vegyük le elsőként a polcra? Aztán rájövünk, hogy mindegy. Sok esetben ugyanazok a sztárok, ugyanazok az intim képek vagy a történetek, receptek a boldogságra, szépségre stb. No meg a hirdetések, reklámok! Egyre több, egyre erőszakosabban, egyre zavaróbban!

Megjegyzem, a hirdetésben úttörő, 1730 decemberében indult *Ofnerisher Mercurius* (*Budai Mercurius*) még csak az újonnan megjelent könyveket hirdette. Ma már mindent! Mert sajnos a pénz meghatározó szerepet játszik korunkban ezen a téren is! Korábban az előfizetők, ma a hirdető és a fáradt, súlytalan kikapcsolódni vágyók a legbiztosabb vevők! Így aztán gyorsabban és biztosabban térülnek meg a költségek. Akár egyetlen példányt sem kell értékesíteni ahhoz, hogy egy-egy szám erejéig rentábilis legyen az illető lap, hiszen előfizetők helyett ott vannak a gazdaság mindenkori szereplői, a hirdető! Ha azonban túl akarja élni a lap az első szám megjelenését, újabb és újabb trükkök szükségeltetnek a lap készítése és terjesztése terén. Egyre harsányabb színek, formák, egyre erőszakosabb terjesztés!

A tipográfiairól nem is beszélve! A hirdetések igazából csak akkor zavaróak, ha a fél vagy az egész lapot kitöltik, ha „nem látni a fától az erdőt”, a reklámtól a valódi, érdemi tartalmat! Szerencsére ismerünk számtalan lapot, amelynek szerkesztői megtalálják a helyes arányt, és a hirdetésnek szorítanak helyet az egyéb közzelendők mellett, nem pedig fordítva! Példaként a *Szeged* című szép közéleti, kulturális lapot említhetném, amely mellékletébe „számúzte” a megélhetéséhez nélkülözhetetlen hirdetéseket, bevallottan azért, hogy ne csúfítsák el, ne töltsék ki a főlapot¹⁹. Ez a melléklet – amelyet a Szeged befogadott – a támogatást vesztett, de népszerű *Páholy* című színházi műsorújság.

Szerencsére akadnak jócskán szép, ízléses, sajátosan magyar lapok is szinte minden műfajban, ám amikor a szép könyvek mintájára – reményeink szerint – majd megszületik a Szép Magyar Lapok versenye, a periodikumok műfaji sajátosságai miatt csak részben követhetők a könyveknél közismert kategóriák. Íme néhány a lehetséges kategóriák közül:

IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI LAPOK

Elsősorban a több évtizede megbízhatóan és állandóan megjelenő, szép és egyszerű kivitelű, gazdag tartalmú folyóiratokra gondolok, amelyeket szinte észrevétlenül nem tudunk nélkülözni. Az egyes számaikat általában más és más illusztrátornak szentelik, ettől válnak változatosan széppé vagy olykor kevésbé széppé. Példaként csak néhány a bőséges kínálatból:

Alföld, Forrás, Somogy, Korunk, Kritika, Mozgó Világ, Palócföld, Tiszatáj, Nagyvilág, Valóság, stb., vagy az újabbak, *Pannon Tükör, Budapesti Negyed, Vár Ucca műhely, Kapu, 2000, Holmi, Bárka, Liget, Ezredvég* stb.

MŰVÉSZETI LAPOK

A művészeti lapoktól már az elnevezésüket tekintve is sokat várunk. Hadd emlékezzem meg egy viszonylag kevésbé ismert, csupán néhány számot megért elődőről, a sokoldalú *Europa* című lapról, 1943-ból.

Új tendencia, hogy lehetőleg minden művészeti lap színes legyen. Ha szépek a színeik, ám legyen! Egyik régi kedvencem a *Magyar Építőművészet*. Korábbi kiegyensúlyozottan szép fekete-fehér tipográfiáját váltotta színesre. Ma *Új Magyar Építőművészet* címen találkozhatunk vele az újságárusoknál. Ugyancsak színessé vált a régi „jól bevált” *Fotóművészet* is.

A *Magyar Iparművészet* szép, egyéni külsejű, négyzet alakú. A borító közepén érdekes ablakos megoldással valamely műtárgy képe látható.

Sorolhatnám a szebbnél szebb művészi lapokat, a különböző művészeti ágak reprezentánsait, mint a *Muzsika*, a *Színház*, a *Zsöllye*, a *Táncművészet* stb.

Nagyon szép volt, sajnos 1992-ben megszűnt a *Műzsák* című folyóirat.

Talán nem igazán ebbe a kategóriába tartozik, mégis itt említem a *Gyűjtők és Gyűjtemények* című lapot, amely a képzőművészetet reprezentálja, műértő tálalásban.

TUDOMÁNYOS ÉS ISMERETTERJESZTŐ LAPOK

Bár köztudott, hogy a tudományos lapoknál a tudományos igényű belső tartalom a fontos, mégis akad jó néhány, amely külsejét tekintve is említésre méltó, mint például egyes orvosi lapok: *Gyermekgyógyászat, Állatorvosok Lapja* stb.

Nemesen egyszerű, puritán lap a történelmi tárgyú *Fons*, amelynek tipográfiája, betűtípusa méltó a gazdag tartalomhoz. Ugyancsak sokan ismerjük és szeretjük in-

dulásától kezdve a *Históriát* és a *Rubicont*. Szép külsejük harmonizál gazdag tartalmukkal.

Hadd legyenek mindannyiunk nevében egy kicsit részrehajló, a *Magyar Könyvszemle* és a **Könyv, Könyvtár, Könyvtáros** is megállja a helyét, valamint a *Magyar Média* is, amelynek ez évi új köntöse nekem nagyon tetszik!

Nagyon divatosak manapság a természetgyógyászzal foglalkozó lapok. Ezek, ha nem csupán reklámmal vannak tele, és nem „erőszakosak a jóakarásban” – tehát nem elsősorban a színek orgiájával akarnak hatni, akkor igen szépek. Színes borítóval jelenik meg és belsejében jól áttekinthető elrendezésű az *Egészség*.

A természettudományos ismeretterjesztő lapoknál sok esetben az a baj, hogy túl harsánnyá váltak a színeik, és ezáltal éppen természetességükből veszítettek. Ezt mondhatom a *Természet Világáról*, az *Élet és Tudományról*, a *Természetbúvárról*. Ezek közül a *Természet Világa* 132., az *Élet és Tudomány* pedig az 56. évfolyamát éli ez évben. Szép, visszafogott színeivel viszont rendkívül esztétikus a már említett *Élő Világ* és a *Földgömb*.

IFJÚSÁGI ÉS GYERMEKLAPOK

Ebben a kategóriában is számtalan elődről beszélhetnénk, amelyen például a *Hasznos Mulattató* vagy a fiatalabb, de ma már ugyancsak 45 éves *Dörmögő Dörmötör*. De a maiak között is számtalan szép és kedves gyermeklapot ismerünk, mint a *Bocs*, az *Óvodás Boa*, a *Mézeskalács* stb.

Nagyon egyértelmű a *Tapsi* szándéka, amely sajnos tele van reklámmal, ami – gyermeklapról lévén szó – nem igazán ildomos.

Nem szívesen beszélek a képregényekről, hiszen ezek rendszerint külföldről átvett, nem igazán szép és tegyük hozzá: nem is túl hasznos gyermeklapok.

A felnőttébb ifjúság számára készülő magazinok pedig „zaklatottak”, mint a célzott közönségük. A képek és szövegek kicsit kuszák, összevisszák, amint a tartalmuk is. Ilyen az *Ifjúsági Magazin* vagy a már említett *Freee* stb. Gyakran élnek a negatív figyelemfelkeltés, a meghökkentés eszközével.

SZÓRAKOZTATÓ MAGAZINOK

Ez a legtagabb kategória, hiszen ide tartoznak a társasági lapok, a női és családi lapok, a szabadidő eltöltésével, a különböző gyűjtéssel, divattal, lakberendezéssel, kertészettel, háziállatokkal, barkácsolással, konyhával, főzéssel, kézimunkával, rejtvényfejtéssel, rejtvényekkel foglalkozó újságok. Ezekkel kapcsolatban csak azt érdemes megjegyezni, hogy voltak idők, amikor például a 19. században a divatlapoknak nem csupán a szórakoztatás volt a hivatásuk, hanem „múlhatatlan érdekemetek szereztek” a kultúra, az irodalom, sőt a tudomány terjesztése terén is. Ld. *Hölgyfutár*, *Honderú*, *Pesti Divat*, *Rajzolatok* stb. Bizonyára sokak számára ismerősek a valamivel később, a 20. század elején megjelent *A Társaság* (1914–1944) és a *Flirt* (1903–1904) című lapok.

A maiak közül igazán csak egyet-egyét emelnék ki, hiszen mindannyiunknak megvannak a kedvencei. Az *Elite*, valamint a nagy múltú és többszörösen átalakult *Magyar Nők Lapja*, a népszerű *Kiskegyed*; *Hölgyvilág*. Szerényebb a 42 éves *Képes Újság*. A *Mai Ez a Divat* – keményebb borítóval, szép, elegáns és színvonalas külsejével – állja a versenyt a nagy „lapsodákkal”. Még mindig szép a *Lakás-*

kultúra, bár egy kicsit sok a reklám benne –, de említhetném a *Tér és Rend*, a *Klasszikus Otthonok Romantikája*, a *Kertbarát Magazin*, az *Ezermester* – mai nevén *Ezermester 2000* –, a *Házi Praktika*, a megújult *Fürge Ujjak* című folyóiratokat, a rengeteg rádió- és televízió újságot. Szintén a szabadidő eltöltéséhez kapcsolódnak, ám korántsem szépek a rejtvényújságok, talán az egyet, a szintén nagy múltú *Fülest* kivéve.

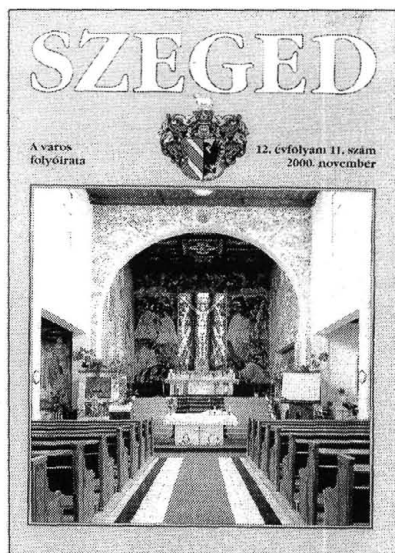
A konyhaművészet igen csak kedvelt témája a lap- és könyvkiadóknak! Számaltalan szebbnél szebb van közöttük. Nemrégiben jelent meg a legújabb, a *Prima Konyha* című, amely nem csupán fényes, fóliás címlapjával is magára vonja a figyelmet. Igazán előzékeny tervezésre vall a kiadó részéről, hogy egy konyhába szánt kiadványt ilyen „strapabíró” külső borítóval ad a háziasszonyok kezébe.

SPORTLAPOK

Azért szólok külön ezekről az újságokról, mivel ezek ma szintén nagyon divatosak, és sok a gyönyörű, fényképekkel illusztrált, igényes kivitelezésű közöttük.

Mindenekelőtt a *Lovas Nemzet*, amely igazán és egyénien szép, vagy a *Submarine*, amely idegen címe ellenére magyar bűvárok és tengerbiológusok képeivel készül. Ugyancsak megemlíthetem még a *Vitorlázást* és a *Sí Világát* is, de sorolhatnék többet is a különböző sportokkal foglalkozók közül.

HELYI ÉS KISEBBSÉGI KÖZÉLETI ÉS KULTURÁLIS LAPOK

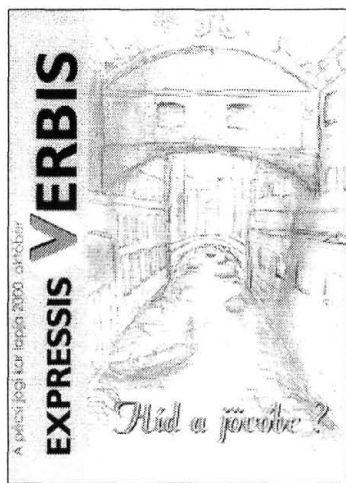
A lokálpatriotizmus ezen nemes termékei igen kedvesek számomra. Ezek között vannak aztán az igazán szép – kívül-belül szép – újságok! Az országos *Krónikás*, a már említett *Szeged*, a hajdúszoboszlói *Szókimondó*, a pilisvörösvári *Vörösvári Újság* vagy az *Új Hónap*, amely Hajdú-Bihar megye közéleti lapja. Rendkívül egyszerű még, de azért megemlíteném a *Poroszlói Újságot*, amelyről a Magyar Sajtóban Hekeli Sándor ezt írja: „Archaikus címbetűk, koronás címer, részlet egy régi térképről, ahol Poroszló község neve áll a középpontban a zombékos, vízenyős Tisza partján. Mindez a fej, az újság meghatározója, amely eligazít tartalmat, formát illetően.”²⁰ – Lám, a tartalom és a forma harmóniája milyen fontos!

De vannak kevésbé dekoratív, ennek ellenére igen gazdag tartalmú lapok is, mint az *Ajkai Szó*, a *Kőszegi Lapok*, vagy a *Makói História*. Azt hiszem, igazat kell adnunk Koltói Ádám, a *Ceglédi Kék Újság* főszerkesztője azon kijelentésének, hogy „olyan az újság, amilyen a város.”²¹ – Lehetséges, de akkor versenyre fel!

A kisebbségek is igényesek saját kulturális fórumaikra, közülük az *Ararát* például az örömeny, a *Közös Út* pedig a cigány kultúrát hivatott közvetíteni.

Bár legtöbbjük nem sorolható a szép lapok közé, én mégis fontosnak tartanám megemlíteni őket, nemcsak azért, hogy olyan elődjükről szólhassak, mint a *Megfagyott Muzsikus*, az építészhallgatók 1900-as évek elején kiadott, Kós Károly által illusztrált lapja, hanem azért is, mert nem lehet tudni, kiből, „miből lesz a cserebogár”. Azt akarom ezzel mondani, hogy ha nem csak öncélú idéltlenkedés a „játék-lapcsinálás”, akkor szép és értékes kiadvány is születhet.

Az *Orvoskari Hírmondó* és az *Expressis Verbis* ilyenek. Mindkettő Pécssett jelenik meg, az egyik az orvostanhallgatóké, a másik pedig a jövőendő jogászoké. Ez utóbbi 2000. októberi számának címlapján egy első évfolyamos joghallgató rajzát látjuk.

Itt szeretném megjegyezni, hogy bizony jó lenne, ha az illusztrációkat és a fotókat „jegyeznék” a lapok, tehát megemlítenék készítőjüket. Ez persze, tudom, nem csupán igényesség dolga, hanem a jogdíjaké is, ami a diáklapoknál talán nem jelent akadályt. A nevelés szempontjából azonban fontos lehet a kreativitásra való ösztönzés.

Komoly és szép lap az *Iskolakép*, csak egy kicsit talányos lesz a címe attól, hogy az ‚i’ betűt egy emberalak helyettesíti. A *Paca*, a Weöres Sándor Általános Iskola lapja nagyon szerény, de első kísérletek egyikének nem rossz.

SZAKLAPOK

Néhány közülük igazán szép, mint például az 1862-ben alapított és még ma is élő *Erdészeti Lapok* vagy a szintén nagy múltú, 2001-ben 45. évfolyamát élő *Magyar Grafika*. Kevésbé patinásak, ám szépek, esztétikusak az *Ipari Magazin*, a *Magyar Építő Fórum*, a *Halászat*, az *Építőanyag* stb.

A fent említetteken kívül számtalan egyéb igényes kiállítású periodikum is megjelent és megjelenik még napjainkban is, amelyek azonban nem újságok a szó klasszikus értelmében, ezért előadásomban nem tértem ki rájuk. Ilyen volt a *Röpke Lapok* („nyomdászati és művészeti ismeretterjesztő újság az érdeklődő nagyközönség számára”) – a Kner nyomda gyönyörű termékminta-katalógusa – a 19–20. század fordulóján, és ilyenek jelenleg a különböző katalógusok és kereskedelmi jellegű kiadványok.

Végezetül engedjék meg, hogy számban talán kevesebb, tartalomban gazdagabb és külsejében igényesebb, egyénien szép magyar lapot kívánjak mindannyiunknak a 21. századra is! Úgy gondolom, jól segítené ezt – a jövőre már 50 éve életre hívott Szép Magyar Könyv pályázat mintájára – a Szép Magyar Lap címért folytatott versengés.

JEGYZETEK

- 1 Gondolatok a Szép Magyar Könyvekről... / Maczó Péter = Magyar Grafika. – 1999. 43.évf. 4.sz. – 3.l.
- 2 Freee. 2000/2001. dec./jan. no. 12/1(57). 6.l.
- 3 A hírlapok történetéből : nyomdatörténeti töredékek / Gécs Béla = Magyar Grafika. – 1999. 43.évf. 1.sz. – 66–67.l.
- 4 Maros 1903. augusztus 20.
- 5 Ceglédi Közlöny 1916. november 26.
- 6 A hírlapok történetéből : nyomdatörténeti töredékek / Gécs Béla = Magyar Grafika. – 1999. 43.évf. 1.sz. – 67.l.
- 7 Illatos hírlapok = Családi Lapok. – 1854. 7.félév 8.sz. – 390.l.
- 8 Typografikai kiállítás Békéscsabán / Malatyinszky József = Magyar Grafika. – 2000. 44.évf. 6.sz. 10–11. l.
- 9 Hol-Mi 1989. október/1994. október.
- 10 Heves Megyei Hírlap 1995.
- 11 Gondolatközlés, 's annak eszközei; egyszersmind bevezetésül / Bajza [József] = Athenaeum. – 1837. jan.1. 1.sz. 4.l.
- 12 Az első magyar képes hetilap / Dezsényi Béla = Magyar Könyvszemle. – 1940. 1.sz. – 3.l.
- 13 Vörösmarty laka Nyéken = Vasárnapi Újság. – 1856. júl.6. 27.sz. 229.l.
- 14 Petőfi Sándor rajza Aranyról = Vasárnapi Újság. – 1882. okt.29. 29.évf. 44.sz. 699.l.
- 15 A Vasárnapi Újság és a fotográfia kapcsolata / Baki Péter, Nánási László = Magyar Média. – 2000. Tavasz. 1.évf. 1.sz. – 14.l.
- 16 A Vasárnapi Újság és a fotográfia kapcsolata / Baki Péter, Nánási László = Magyar Média. – 2000. Tavasz 1.évf. 1.sz. – 17.l.
- 17 Az első tűzpróba = Vasárnapi Újság. – 1884. nov.30. 31.évf. 48.sz. 769.l.
- 18 A sajtó = Kommunikációs világlejentes 1997 / ford. Várkonyi Ildikó ; szerk. Varga Csaba. – Budapest : Magyar UNESCO Bizottság ; Országos Rádió és Televízió Testület ; HÉA Stratégiakutató Intézet, 1998. – 118–119.l. (Információs társadalom könyvek, 3.)
- 19 Megújuló folyamatosság / Zombori Mihály = Szeged. – 2000. ápr. 12.évf. 4.sz. 2–3.l.
- 20 A Poroszlói Újság civil diplomája : Tisza-parti kurázsi / Hekeli Sándor = Magyar Sajtó. – 2000. 6.sz. 12.l.
- 21 Ceglédi Kék Újság / Koltói Ádám = Magyar Sajtó. – 2000. 10.sz. 9.l.

Kocsy Anikó

Könyvtárosok a változás viharában

A könyvtároshivatás változásai, könyvtárosi jövőkép

(SZAKIRODALMI SZEMLE)

„A VILÁG, AMELYBEN KÖNYVTÁROS VAGY”

Az ókortól napjainkig nagy utat tett meg a könyvtáros szakma, de még soha nem élt meg olyan válságot, mint amilyenek most tanúi lehetünk.

Ennek legfőbb oka Fülöp Géza szerint az, hogy „*a posztmodern kor posztindusztriális forradalma elhozta számunkra az információs társadalmat ... S most itt állunk a kibertérben, az infoszférában ... és kissé riadtan, szorongva kérdezzük: a Computopia otthonaiban lesz-e helyük a könyveknek?*” [18, 638. p.]

A válság másik okát a fenti szerző a „*kultúraellenes, merkantilista, technokrata, haszonelvű*” szemléletben látja, amely üzleti vállalkozásként szemléli a könyvtárat is. [18, uo.]

Áttekintésem célja: – **a téma hazai és külföldi szakirodalmára támaszkodva – összefoglalni a könyvtáros hivatás jelen helyzetét, szakmai jellegzetességeit, alakulását, változásait, külső és belső problémáit;** közben bemutatni azt az információs–kommunikációs közeget, amely körülvesz bennünket, s amelyben a könyvtáros helyét keressük, összegezni a könyvtárossal szembeni elvárásokat, az ezekkel összhangban érzékelhető könyvtárosi image-t, megfogalmazni azt, hogyan érzik magukat a könyvtárosok, mit várnak jelenüktől, végül megkísérelni felvázolni a könyvtárosok lehetséges jövőképét.

1. A könyvtárosi hivatás...

1.1. ... hivatás vagy szakma?

A könyvtáros pálya megítéléséről a szakirodalomban nem egységes a vélemény, a **szakemberek többsége azonban nem vonja kétségbe hivatás jellegét.**

„*A hivatás olyan szakma, amely hosszú, specializált, intellektuális képzésen alapul, s amelynek révén egy bizonyos szolgáltatás nyújtható.*” [4, 292. p.] A „hivatás” fogalmáról rendelkezésre álló szociológiai irodalom további 12 pontban foglalja össze a hivatás alapvető, világszerte elfogadott jellemzőit. Ezek:

- 1) *specializált ismeretek és készségek;*
- 2) a kutatás és a specializált ismeretek *folyamatos korszerűsítése;*
- 3) *intellektuális tevékenység;*
- 4) *társadalmi szükségesség;*
- 5) *altruizmus;*
- 6) a közösség *elismerése és társadalmi státus;*

- 7) szabványos *terminológia*;
- 8) összefonódó, altruista filozófiát valló *szakmai szervezetek*;
- 9) *stabilitás*, a hivatást űzők állandósága;
- 10) a szakma képviselőinek *etikai kódexe*;
- 11) a szakma *autonómia*ja;
- 12) a hivatást képviselők *szakmai tekintélye*. [4]

Hans Raj Chopra magyarországi tanulmányútja során ezen szempontok alapján vizsgálta a könyvtároshivatás helyzetét hazánkban. Kutatása bebizonyította, hogy a könyvtáros hivatás jellemzőinek, előfeltételeinek a többsége adott a magyar könyvtárügyben. Néhány elem azonban hiányzik – ilyen: az altruista szemlélet általánossá válása, a magas társadalmi presztízs, az etikai kódex, a szakmai autonómia, a szakmai tekintély –, ezekre tehát különös figyelmet kell fordítani. [4]

Egy további angol felmérés a könyvtárösséget mint diplomás szakmát vizsgálta. Három ismérvet tekintett érvényesnek minden „hivatásra”: különleges elméleti felkészültséget kívánjon, művelői mások javára szenteljék tudásukat, domináljon az önfeláldozó jelleg (altruizmus). A könyvtárösség mindhárom kritériumnak megfelel, mégis állandóan harcolni kell elismertetéséért. Az elemzés szerint ennek az az oka, hogy a könyvtártudománynak nincs olyan csoportképző, szakmai tekintélyadó ereje, mint más diplomás szakmának (orvos, tanár, ügyvéd). Ezekben ugyanis a szakemberek elkülönülnek a „laikusoktól”, akik ki vannak szolgáltatva nekik. [3]

1.2. ... definíciója

A könyvtárosi hivatás definiálása azon tevékenységek, feladatok alapján történhet, amelyet a szakma képviselőinek el kell látniuk. A szakirodalom szerint:

- 1) A könyvtárak ősi tevékenysége – **az ismeretek gyűjtése, tárolása, rendezése, közrebecsátása** – korunkban alapvető változásokon megy át. [2]
- 2) Ezen ismeretek a kultúra adatszerűen megragadható alapjai, melyek **áthagyományozásában** azonban ma sem pótolható semmi mással a gyűjteményt szervező ember. [5]
- 3) A **könyvtáros** legfontosabb feladata ma is az, hogy ismereteivel, rendszerezőképességével, legjobb tudása szerint, felelősségteljes módon „**mozgósítsa**” a **könyvtárakban felhalmozott, dokumentumokban rögzített ismereteket** – nagy tömegek számára, hatékonyan – azzal a céllal, hogy a társadalom minden tagja olyan magas szintű ismeret birtokába juthasson, amellyel maga is alkotó egyénné válhat. [9]

1.3. ... követelményei

Mátéfy Györkné összegyűjti azokat a kritériumokat, melyek nélkülözhetetlenek a fenti feladatok megvalósításához. E szerint elengedhetetlen, hogy a könyvtáros – **jártas** legyen – valamennyire – **minden tudományterületen**, e mellett **egy szűkebb szakterületet mélyebben** is ismerjen;

- **olvasott és tájékozott** legyen;
- tudjon **kritikusan** választani a lényeges és lényegtelen között;

- ismerje alaposan olvasói körét;
- legyen tisztában kora társadalmi elvárásaival;
- **pedagógiai és pszichológiai ismereteit** alkalmazza az olvasókkal való kommunikáció során;
- **pontos legyen**, rendelkezzen rendszerező-, gyors helyzetfelismerő és logikai képességgel;
- **elmélyült, megbízható szakmai ismeretekkel** bírjon. [9]

Ezek az elvárások könyvtárosi oldalról – belső hangként – fogalmazódtak meg.

Hogy mit gondol a társadalom a könyvtári munkáról és a könyvtáros személyéről, és mit vár el tőlünk – e kérdések megválaszolása a könyvtárosi image-ra vonatkozó kutatások témája.

1.4. ... imázs

Nemzetközi vizsgálat eredményei alapján mondhatjuk, hogy a könyvtárost „világszerte” rendszerető, precíz, nyugodt, segítőkész, barátságos és meglehetősen intelligens emberként jellemzik. De humortalan is, nem kedveli a sportot, a dolgokhoz való hozzáállása inkább konzervatív, mint progresszív.

Munkáját a közönség rutinjellegűnek, hasznosnak és segítőnek ítéli. Magyarországon (és csak itt) a népszerűség fele úgy gondolja, hogy a könyvtárosság tipikusan női munka! [1]

A magyar társadalom könyvtárosképének jellegzetességeit, az e témakörre vonatkozó, 1985/86-ban hazánkban lefolytatott empirikus vizsgálat eredményeit Gereben Ferenc az alábbiakban foglalja össze.

A könyvtáros:

- pszichológus, potenciális *segítségforrás* a kulturális–szociális esetek számára;
- művelt, okos, *intelligens*, tájékozott, *olvasott*;
- *kultúráközvetítő*, nevelő, olvasmányokat ajánló.

A könyvtáros fogalmával tehát társadalmunk háromféle, jól elkülöníthető funkciót társít: *közvetítő–nevelő–ajánló funkció* (idejétmúlt paternalista szemléletből fakad), *szolgáltatás- és tájékoztatáscentrikus* modell (pragmatikus szemléletről tudósít), *szociális és karitatív funkció* (egyre erősödő társadalmi igényt fogalmaz meg).

Arcimboldo: Könyvtáros

A magyar felnőtt népesség csaknem 20%-a számára azonban meglehetősen idegen és ismeretlen személy a könyvtáros. [8]

1992-ben egy *amerikai felmérés* módosította a könyvtárosokról a tömegtájékoztatókban kialakított sztereotípiákat. Ennek az eredménye azt mutatta, hogy a könyvtárosok körében egyre inkább túlsúlyban van az introvertált, intuitív, nonkonformista, gondolkodó típus. Az intellektualizálódás trendjének fő oka (a felmérésről készült tanulmány szerint): a számítógép fokozatosan kiszorítja a szakképzett könyvtárosok közül a mereven gyakorlati érdeklődésűeket. [6]

A hazai sajtó és a könyvtárügy viszonyát vizsgálva Petheő Lászlóné azt állapítja meg, hogy *„a lapokból kirajzolódó könyvtároskép olyan embereket mutat, akik cselekvési lehetőségek híján küszködnek az árral, s munkájuk fontosságáról csak önmaguk vannak meggyőződve, nincs diplomáciai érzékük, nem tudták a társadalom megbecsülését kivívni”*. [3, 32. p.] A szerző véleménye szerint a közvéleménynek nem lehet teljes képe a könyvtárról, mert a könyvtári munka érdemi része nem kap helyet a lapokban. A hiányos könyvtárkép pedig rossz irányba befolyásolja a társadalom értékítéletét. [3]

2. „Könyvtárosok a változás viharában”

2.1. A könyvtároshivatás helyzete Magyarországon a '90-es években

E kérdés kapcsán a szakirodalom ismét egységesen foglal állást: rengeteg negatív jelenséget sorol fel. Pozitív helyzetelemzést hiába kerestem.

A bevezetőben jelzett világméretű tendenciákat Magyarországon felerősítették a társadalomban lezajló történések, a rendszerváltás okozta stressz: széthullottak a régi keretek, a megszokott bizonyosság elmúlt körülöttünk. [5]

A legtöbb könyvtár pártsemleges maradt, de volt, ahol a politikai megosztottság az intézménybe is bevonult – tovább atomizálva az addig is feszültségekkel terhes munkahelyi közösségeket. Az ellátó rendszer szétesésével a könyvtárosok joggal érzik úgy, hogy segítség és érdekvédelem nélkül, magukra maradtak. [17]

A mind mostohábbá váló körülményekkel párhuzamosan megnőtt az igény az információ és a szociális tevékenységek iránt. Ez a kettős nyomás új szerepeket oszt a 90-es évek könyvtárosára (lásd később). Egyre nagyobb a teher, egyre többre tétű feladatnak kell megfelelni (növekvő olvasói igények, bizonytalan jövő, elbocsátástól való félelem, magánéleti szféra nyomása). [17]

A társadalmi folyamatok és a könyvtárak léte szoros kapcsolatot mutat. A szociológiai vizsgálatok azt bizonyítják, hogy a könyvtár tipikusan a középosztály intézménye. (A hatalom, a pénz kiváltságosai és az elesettek nem igazán könyvtárhasználók!) Társadalmi tény, hogy Magyarországon a középosztály kialakulatlan és fejletlen. Olyan mértékben vagyunk és leszünk tehát fontosak, amilyen mértékben halad a „középosztályosítás”. Másrészt: könyvtáraink legnagyobb „megrendelője” a közép- és felsőoktatási rendszer. Az oktatási rendszer hatékonysága ily módon a könyvtári szolgáltatások minőségétől is függ. [14]

* * *

2.2. Képzettség, képzés, továbbképzés

A szakma képzési rendszerének szükségszerűen lépést kell tartani a társadalmi környezet változó igényeivel: a korszerű könyvtári munka korszerű könyvtárosképzést, megfelelő szakember-ellátottságot feltételez.

Az OSZK–KMK Olvasószolgálati Kutató Osztálya 1995-ben felmérte, hogy milyen a nagy szakkönyvtáraknak, a felsőoktatási intézetek könyvtárainak és a megyei könyvtáraknak a szakember-ellátottsága, milyen végzettségű munkatársakra van szükség és milyen végzettségűekből van hiány, illetve felesleg, továbbá milyen igényeket támasztanak az intézmények a képzéssel szemben.

Általános tapasztalatként megfogalmazódott, hogy a diplomások aránya sok helyen túl magas. Számos olyan munkakörben foglalkoztatnak diplomást, amelyben elegendő lenne könyvtártechnikus is. A diplomásoknak inkább irányítói feladatokat kellene ellátniuk.

Általános tendencia, hogy sok munkakörben nincs igazán szükség könyvtárosi ismeretekre, annál inkább „kemény tudású” szakemberekre. **Az igények a nyelvtudás, a számítógépes ismeretek, illetve jól hasznosítható egyéb ismeretek környékén kristályosodnak ki.**

A képzésben az informatikai tárgyak és a hagyományos tantárgyak nem kapcsolódnak egymáshoz, ezért a könyvtárosoknak nincs számítógépes, a számítógépeseknek pedig nincs könyvtárosi szemléletük. Korszerű tudású embert nehezen kapnak az egyetemről a könyvtárak, mert a modern nagy könyvtárak előbbre tartanak, mint a tanszék, amely kullog a dolgok után. [12]

2.3. Jövedelem, élet- és munkakörülmények

1984-ben – a szakmai önismeret céljából – a KMK szociológiai módszerekkel, feltérképezte a könyvtáros pálya legjellemzőbb összetevőit.

Az akkori helyzetre vonatkozóan megállapították, hogy anyagiakban a könyvtárosok jelentős hátrányban vannak a más pályákon dolgozókhöz viszonyítva. [20]

A Vidra Szabó Ferenc vezetésével lefolytatott kutatás résztvevőitől *tíz év elteltével* azt kérték, hogy *értékeljék az elmúlt időszakot*. A válaszokból az derül ki, hogy az **anyagi és erkölcsi elismerésük lényegesen változott – negatív irányban**. A válaszadók többsége egyértelműen úgy ítéli meg, hogy a fizetések reálértéke csökken, egyre nehezebb megélni.

A válaszok „jól szemléltetik azt a folyamatot melynek során a középosztálybeli, értelmiségi polgárból kiszolgáltatott, megalázott, a pusztta létfenntartásáért küzdő, lecsúszott hivatalnok lesz, akinek fel kell adnia korábbi értékrendjét, ambícióit”. [17, 238. p.] Nem kizárólag, de jellemzően könyvtárossors ez.

Van, aki úgy véli, hogy az anyagi elismerés színvonala szoros összefüggésbe hozható a társadalmi megbecsüléssel. [2]

2.4. Társadalmi megbecsülés, presztízs

A presztízs definíciójából – „tudáson, hozzáértésen, különlegesen értékelt képességek birtoklásán alapuló tekintély” [2, 418. p.] – következik, hogy egy hivatás tekintélyét elsősorban képviselőinek megítélése alakítja. A könyvtároshivatás tár-

sadalmi megbecsültségét azonban erősen befolyásolja a könyvtárak megítélése, tevékenységük minősége is. (2, uo.)

A társadalmi elismertség kiemelkedő fontosságú kérdés, szorosan kapcsolódik a legkülönbözőbb problémákhoz, ezért igen sok tanulmány érinti. E tanulmányok szerzői – a szakemberek – általában a megbecsülés alacsony fokát bizonygatják. Ennek okairól erősen megoszlanak a vélemények.

Egy nemzetközi – 12 országban elvégzett – *felmérés* adatai szerint Magyarországon e foglalkozás státusza ma is olyan, mint 20–25 évvel ezelőtt. A könyvtáros a társadalmi presztízs „létráján” a foglalkozások közel 40%-a után következik.

A könyvtáros státusza ugyanaz, mint a magasabb vagy közepes szintű szakképzést igénylő foglalkozásoké. *A felsőfokú oktatási intézményekben szerzett diplomával rendelkezők tehát veszítenek státuszukból, ha könyvtárosként dolgoznak.* A kutatás vezetője – Ruud Bruyns – szerint a kapott eredmények azt jelzik, hogy ezen a területen nem várható változás a jövőben sem. Három érv támasztja ezt alá:

- 1) a műszaki szakmáknak mindig magasabb a státuszuk;
- 2) a könyvtáros státusz különösen alacsony azokban az országokban, ahol állandó küzdelmet kell folytatni az önállóságért, az elismerésért;
- 3) a foglalkozás státusza alacsonyabb a fiatalok, mint az idősebbek körében.

A státusz azt is meghatározza, hogy mit gondolnak az emberek, mennyit kellene keresnie az ilyen foglalkozást űzőnek. Minél alacsonyabb egy foglalkozás státusza, annál kevesebben vélekednek úgy, hogy azért a munkáért magas jövedelem jár. Úgy tűnik, a társadalom egységes abban, hogy milyen képzettséget és ehhez milyen jövedelmet tart szükségesnek a könyvtárosok számára. [1]

Petheő Lászlóné úgy véli, hogy az alacsony jövedelem már eddig is csökkentőleg hatott a kulturális szférában dolgozók presztízsére, s ez csak fokozódni fog, mert **presztízsszempontból egyre inkább a jövedelmet tekintik meghatározónak az emberek.** [3]

A napilapok közleményeit és a szakajtót összevetve érdekes kép alakul ki. Míg mi, a pályán levők nem érezzük a megbecsülést, addig a kívülállók nagy része nem tudja, miért kellene megbecsülnie bennünket. A szerző szerint a társadalom helytelen értékítéletét a könyvtárak rossz propagandája, a menedzser típusú vezetők hiánya okozza és az a tény, hogy az emberek valójában nem ismerik a könyvtárosok munkáját. [3]

Vidra Szabó Ferenc – a már említett szociológiai felmérés „második fordulójának” elemzése kapcsán – felhívja a figyelmet a presztízs kétirányú változására. „**A társadalom szempontjából pozitív a változás, mert az elszegényedés miatt nagyobb szükség van ma a könyvtárakra, mint régebben volt, az állam részéről azonban visszafejlődés tapasztalható, mert nem biztosítja a szintentartást sem, a fejlesztésről nem is beszélve.**” [17, 239. p.]

A társadalmi megbecsülést alakító tényezők tehát:

- a szakma teljesítménye iránt megnyilvánuló társadalmi igény;
- a szakma elméleti alapjainak fejlettsége, tudományként való elismertsége;
- a könyvtáros kötelezettségeinek és feladatainak társadalmi közismertsége, a könyvtárossal szemben támasztott képzettségi és intellektuális követelmények;
- a könyvtáros anyagi javadalmazása.

- A prognózisok szerint a társadalmi elismertség növekedni fog, ha
- a pálya magas szintű alkotói hivatássá válik, mert a munka rutinszerű elemei automatizálódnak;
  - a könyvtári szolgáltatások hagyományos kulturális orientáltsága üzleti–vállalkozói jellegűvé alakul;
  - a könyvtárosok marketing módszerek alkalmazásával tudatosan befolyásolják a társadalmi véleményt. [17]

3. Könyvtárosszerepek és változásaik

A könyvtárosok tevékenységekörének sokrétűsége és az utóbbi időkben bekövetkezett mélyreható változásai arra készítettek számos kutatót, hogy részletesen elemezzék a korunkban észlelhető szerepmódosulásokat, a feladatok gazdagodását és differenciálódását, valamint egyes tradicionális szerepek redukálódását.

A szakirodalomban teljes az egyetértés abban a tekintetben, hogy az új technológiák megjelenése, az olvasók számának bővülése, az igények differenciálódása funkcióváltásra készítette a '80-as, '90-es évek könyvtárait, és egyben a *könyvtáros szerepének átértelmezését eredményezte*. [19, 462. p.]

Korunk a kiterjesztett szerepelvárást preferálja; az alábbiakban azokat a leggyakrabban előforduló szerepeket mutatom be, melyeket – a szakemberek véleménye szerint – az információs társadalomban a könyvtárosnak el kell látnia.

3.1. *Humanista–nevelő, liberális szolgáltató*

Katsányi Sándor a XX. századi könyvtárosi ideológiák áttekintésekor három alapvető attitűdöt körvonalazott: a *humanista–nevelőt*, a *liberális szolgáltatót* és a *szociális elkötelezettségűt*. [23] A használóra orientált, *liberális szolgáltató* könyvtár(os) eszméje a '80-as évek új könyvtár(os)i ideája, mely a könyvtárak előzetes gyakorlatával élesen szemben állt, ezért nem talált egyértelműen pozitív fogadtatásra. A *humanista–nevelő* könyvtárosi eszme volt mindaddig az általánosan elterjedt, hosszú múltra visszatekintő, nagy hagyományokkal rendelkező, mélyen meggyökeresedett és megkövesedett gyakorlat. A régi felfogás a könyvtáros szerep lényegének az intellektuális javak elosztását tartotta, és az „ízléscsinálás”, „ízlésalakítás” törekvése jellemezte. [19, 463. p.]

Nagy Attila úgy látja, hogy az utóbbi években (is) az alábbi 3 ponton érzékelhető leginkább a könyvtári szolgáltatások iránti igények erősödése:

- a) az áremelkedések miatt növekszik a lektűrök iránti kereslet (vö. liberális szolgáltató könyvtár!),
- b) a tanulással összefüggő kérések száma nő (vö. humanista nevelő könyvtár!)
- c) egyre gyakoribbak a munkanélküliséggel, devianciákkal kapcsolatos jelenségek, igények (vö. szociálisan érzékeny könyvtár!).

Nézete szerint **szakmánk sajátos divergáló tendenciát jelez: szociális munkás és/vagy információmenedzser – ez a két alapvető attitűd, mellyel napjaink könyvtárosa jellemezhető**. [14]

E két szerep az, amelyet valamennyi – jelennel és jövővel foglalkozó – tanulmány megemlít.

3.2. Szociális munkás, karitatív, szociális támogató

Igen sok cikk írója – Nagy Attilához hasonlóan – a szociális funkciók felvállalására, az olvasókkal való jó kontaktus fenntartására helyezi a hangsúlyt.

Nagy Attila szerint egyre több könyvtáros érzi szükségét, hogy a szociális munkában, a mentálhigiénés feladatok ellátásában is jártasságra tegyen szert, mert egyre több kallódó fiatalal, fogyatékkal, kábítószerrel kell foglalkoznia. [14]

Vidra Szabó Ferenc is megerősíti, hogy a **könyvtárakban megnőtt az igény a szociális tevékenység iránt**. A szegények, az öregek, a különböző devianciákkal küzdők különleges bánásmódot, speciális foglalkozásokat igényelnek. [17]

Lőrincz Judit úgy véli, hogy **nem „tipikusan” könyvtár(os) funkció** ugyan, **de kikerülhetetlen** a szociális funkció tudatos felvállalása, a közösségi, művelődési házi szerepek betöltése. [13]

Fülöp Géza véleménye is hasonló: a társadalmi változások következtében emelkedett a hátrányos helyzetűek száma, ennek pedig az az egyik következménye, hogy ráterelődött a figyelem a könyvtár szociális szerepére. Itt ejt szót a szerző a könyvtár(os) egy olyan funkciójáról, mely napjainkban mind nagyobb jelentőséget kap. **A kábelyerekekről van szó, akik családi körülményeik miatt veszélyeztetettek, hátrányos helyzetűek**. Ezeknek a gyerekeknek a **megmentése is a könyvtár feladata**. Fontos szerepet tölthetnek be a „mentő” munkában az úgynevezett játék-könyvtárak. [18]

3.3. Információmenedzser, profí információs szakember

Aki nem szociális munkásnak képezi ki önmagát, az az **adatbázisok, a programnyelvek, az üzleti információk kezelésében szerez jártasságot; adatbázisok nyelvét beszélő, internetet naponta használó, elektronikus postán levelező számítógépes menedzserre** válik. [14]

Fülöp Géza borúlátóan fogalmaz: az információs társadalomban az olvasóból információfogyasztó lesz, így könyvtárosra nincs is szükség, csak **információs szakemberre**, aki ügyesen navigál és szörfözik a szupersztrádán. Manapság sokan vallják, hogy a **könyvtár információáruda**, ahova az emberek azért térnek be, hogy információt vegyenek. Ez a szemlélet a „**könyvtárost információárussá „lépteti elő”**”. [18, 640. p.]

Vidra Szabó Ferenc szerint korunk könyvtárosának egyszerre kell lennie **profí információs szakembernek** és empátias készséggel megáldott szociális munkásnak. A könyvtárhasználói réteg kettős nyomása indokolja ezt. „**A tradicionális könyvtárnak át kell alakulnia elektronizált könyvtárrá... A könyvtár „nevelő” funkciója látenszen is eltűnni látszik** eszmék és értékek vonatkozásában egyaránt, helyette a tolerancia legitimizálódik, mint érték.” [17, 241. p.]

Debreczeni Zsuzsa – nemzetközi kitekintésében – **információs specialistáknak** nevezi azokat a valamikori tájékoztató könyvtárosokat, akik a nyugati országokban a nagyobb vállalatok szakkönyvtáraiban dolgoztak. **Ma már az a feladatuk, hogy a kezelt információhoz értéket adjanak**, vagyis a befolyó információt hitelesítsék, átértékeljék és eljuttassák nemcsak a könyvtárat használók számára, hanem a különböző csatornák által az egész világon át egyenesen azokhoz, akiknek erre a legnagyobb szükségük van. A cégek versenyképessége múlik ezen! A modern gazdasági egységekben egyre nagyobb szükség lesz rájuk, mert kellenek olyan emberek, akik képesek kezelni a cég belső szellemi tőkét, felmérni a külső információt és a kettőt egyesíteni. [21]

Az információs specialistával rokon az **információs tanácsadó** szerepkör. Lényege az a különbség, ami a tradicionális (passzív) állományőrző és az önálló információszerző, feldolgozó és közvetítő (aktív) szerepe között van. **A tanácsadó tudós, technológus és információs szakember egy személyben.** [11]

3.4. Közvetítő, közbenjáró a gép és felhasználó között

Lőrincz Judit úgy véli, hogy míg a régi gyakorlat a könyvtáros szerep lényegének az intellektuális javak elosztását tartotta, addig a jelenlegi a **közvetítő, közbenjáró** szerep erősítését hangsúlyozza. E szerint a **könyvtáros szimbolikus javakat, üzeneteket, szolgáltatásokat ajánl.**

A szakmai kompetenciához – egyre inkább Magyarországon is – hozzátartozik az informatika, a számítógépek, az adatbankok kezelésének ismerete. [19]

Egy új, Amerikában lefolytatott felmérés azt az eredményt hozta, hogy a könyvtárosok jól érzik magukat a **felhasználók és a gépek közötti közvetítő** szerepében. [6]

Szente Ferenc azt írja, hogy a könyvtáros **erősítő** és **mérsékelő**, ezáltal **kiegyenlítő, közvetítő** tényező a világot átszövő információs hálózatban. A könyvtáros „cselekvő részese, nem csupán szenvedő alanya a zavarosan hömpölygő információáradatnak”. [16, 181. p.]

* * *

„Milyen címkét szeretnénk tehát mellényünkre tűzve viselni 5–10 év múlva?” – teszi fel a nagy kérdést gondolatmenete végén *Nagy Attila*. „**Diplomás raktáros, szakmunkás? Mentálhigiénés, szociális munkás könyvtáros? Információmenedzser?** Netán az új technikát könnyedén működtető, de a hajdani elnevezést és ethoszt kissé szégyenlősen mégis vállaló **értelmiségi**, könyvtáros?” – foglalja össze válaszában a szerző a könyvtáros státuszának – a fentiekben részletezett – sajátosan új szerepkészletét. [14, 405. p.]

4. Tények és lázalmok

4.1. A könyvtár jövője

Az átolvasott szakirodalom-anyag másik kimeríthetetlen témája: a könyvtárosi jövőkép. Optimista és pesszimista vélemények egyformán előfordulnak.

A bizakodók legfőbb érve az, hogy a könyvtárat az olvasói igények életben tartják, sőt a könyvtárhasználói nyomás hatására korszerűsíteni, bővíteni kell a szolgáltatások körét. [17]

Szente Ferenc meggyőződéssel hiszi, hogy a pluralista demokráciában törvény-szerűen **fel kell értékelődniük** a közélethez szükséges információknak, ezért az őket kezelő, rendszerező, közvetítő könyvtárnak is. A könyv örökérvényű, az írott szó mindent túlél. [5]

Nagy Attila szociológusként azt vallja, hogy a következő évtized legsürgetőbb feladata az Európai Unióhoz való közeledés; a perdöntő lépést – ez ügyben – éppen a kulturális életben kell megtenni. Szükség van a magasan képzett és folyamatosan tanuló, könyvtárhasználó munkaerőre. Ez várhatóan a **könyvtárak igénybevétele-nek növekedését** vonja maga után. [14]

Többen vélik azonban úgy, hogy **a jövő a nagy könyvtáraké**. Minden jel arra mutat, hogy a könyvtárak két táborra szakadnak: a jól felszerelt, korszerű szolgáltatást nyújtó nagy könyvtárak egyre előrébb jutnak, a kisebb, a szociális funkciókat is felvállaló könyvtárak viszont visszafejlődnek vagy megszűnnek. [12]

A borúlátók úgy gondolják, hogy a könyvtárosok beletörődő, megadó attitűdje nem ad okot a bizakodásra. **Meg kell tanulnia a szakmának az érdekérvényesítést és az önpropagandát alkalmazni, a környezet kihívásaira alkotó módon kell reagálni, a defenzív magatartásból offenzívra váltani.** [17]

Többen érvelnek az ország anyagi helyzetével: **Magyarország gazdasági helyzetének függvényeként bizonytalan a könyvtárak jövője.** [12, 17. p.]

Több szakember félti a könyvtárat az **elüzletiesedéstől**, attól a kényszertől, hogy állandóan alkalmazkodjon az információs piac kereslet-kínálatához.

Fülöp Géza szerint a könyvtárnak be kell bizonyítania, hogy szüksége van rá a társadalomnak. Szervesen be kell ezért épülnie egyrészt az információs infrastruktúrába, másrészt pedig a közösségbe, amelyet szolgál. [18]

4.2. A jövő könyvtára

Az Esseni Egyetemi Könyvtár 15. szimpóziumán a résztvevő amerikai könyvtárosok és egyetemi vezetők azt vitatták meg, hogy milyennek *szereznék látni* a jövő egyetemi könyvtárát?

A leggyakrabban említett jövőkép az „**univerzális munkaállomás, hálózati környezetben**” kifejezéssel illusztrálható. Ez a következőket jelenti: a felhasználó számára átlátható könyvtári/számítógépes szolgáltatás, teljes körű hozzáférés a nemzeti adatbázisokhoz, „virtuálisan” egyetlen helyen elérhető információ, univerzális terminál, univerzális hozzáférés az adatbázisokhoz, függetlenül a felhasználás és a forrás helyétől.

Ehhez **a könyvtáraknak tárolóhelyből a hozzáférés helyszínévé kell átalakulniuk, hatékonyan kell együttműködniük más intézményekkel, szelektíven kell szerzeményezniük, és jobban élniük a marketing eszközeivel.** [22]

D. P. Metzler az Urbana-Champaign-i Illinois Egyetem könyvtári tanszékén rendezett konferencián áttekintést adott arról, milyen lehet majd a jövő könyvtára. Szerinte a mindenki által letölthető, egyéni igényekhez igazítható elektronikus do-

kumentumok jellemzik majd. **Valószínűsíthető az információkeresés formáinak gazdagodása.** Szerinte sem fog a könyvtár eltűnni, mert társadalmilag fontos intézmény. [15]

Összegzés

A könyvtároshivatásról és annak változásairól számot adó szakirodalom – *ez idő szerint, Magyarországon* – az **illúzióvesztés folyamatáról** számol be. Egyszersmind arról a pozitív tényről, hogy világszerte **erősödik** a szakma **professzionizációra** való törekvése. Ennek a jelenségnek része a könyvtárosszerepek újraértelmezése és újraelemzése is.

Hivatkozások

1. BRUYNS, Ruud: A könyvtáros társadalmi státusza és a róla kialakult kép. A felmérés Magyarországra és Hollandiára vonatkozó részeinek összefoglalása. = Könyvtári Figyelő. 1994. 3. sz. 404–409. p.
2. BILLÉDI Ferencné: A könyvtáros hivatás helyzete, társadalmi megbecsülése = Könyvtáros. 1989. 7. sz. 415–419. p.
3. PETHEŐ Lászlóné: Könyvtárügy a sajtóban III. A könyvtárosok közérzete. = Könyvtáros. 1989. 1. sz. 32–37. p.
4. CHOPRA, Hans Raj: A könyvtáros hivatás Magyarországon = Könyvtári Figyelő. 1995. 2. sz. 292–295. p.
5. SZENTE Ferenc: Hogy szerepet ne tévesszünk! = Könyvtári Levelező/lap. 1992. 9. sz. 10–12. p.
6. SCHERDIN, Mary Jane – BEAUBEIN, Anne K.: Egy sztereotípiát megdőlése: új könyvtároskép. = Könyvtári Figyelő. 1996. 1. sz. 126–127. p.
7. LŐRINCZ Judit: A könyv nevében. A könyvtáros pálya elemzése. = Könyvtári Figyelő. 1991. 2. sz. 308–311. p.
8. GEREBEN Ferenc: A magyar társadalom könyvtáros-képe = Könyvtári Figyelő. 1990. 1–2. sz. 69–79. p.
9. MÁTÉFY Györkné: Könyvtároskép tegnap, ma és holnap = Könyvtáros. 1991. 7. sz. 388–393. p.
10. MÁTÉFY Györkné: Könyvtároskép tegnap, ma és holnap II. = Könyvtáros. 1991. 9. sz. 536–543. p.
11. KOVÁCS Mária: Az informális „kapuőrtől” a tájékoztatási tanácsadóig: egy új szakmai szerep megjelenése. = Könyvtári Figyelő 1992. 1. sz. 119–121. p.
12. VIDRA Szabó Ferenc: A könyvtárosok képzettsége = Könyvtári Figyelő. 1995. 2. sz. 236–249. p.
13. A könyvtárosság jövője. 2. nemzetközi szimpózium, Budapest. = Könyvtári Levelező/lap. 1994. 2. sz. 7–8. p.
14. NAGY Attila: Könyvtárosi jövőkép – szociológus szemmel = Könyvtári Figyelő. 1995. 3. sz. 400–405. p.
15. Tények és lázálmok: két konferencia a jövő könyvtáráról = Könyvtári Figyelő. 1994. 3. sz. 426–430. p.
16. SZENTE Ferenc: A világ, amelyben könyvtáros vagy = Könyvtári Figyelő. 1993. 2. sz. 181–184. p.

17. VIDRA Szabó Ferenc: „Furcsa tíz év van mögöttünk...” Könyvtárosok a változások viharában. = Könyvtári Figyelő. 1996. 2. sz. 235–243. p.
18. FÜLÖP Géza: Gutenberg a szupersztrádán = Könyvtári Figyelő. 1996. 4. sz. 637–642. p.
19. LŐRINCZ Judit: A könyvtárak szerepváltása = Könyvtári Figyelő. 1997. 3. sz. 450–465. p.
20. VIDRA Szabó Ferenc: A könyvtáros pálya egy szociológiai vizsgálat tükrében. Bp., OSZK KMK. 1988.
21. DEBRECZENI Zsuzsa: A vállalati szakkönyvtárosok szerepváltozása – nemzetközi tapasztalatok. = Könyvtári Figyelő. 1999. 3. sz. 604–607. p.
22. KOLTAY Tibor: A 2000. év lehetősége: Hogyan értjük meg és szolgáljuk felhasználóinkat az elektronikus könyvtárban? = Könyvtári Figyelő. 1994. 3. sz. 430–434. p.
23. KATSÁNYI Sándor: Séta ideáink bölcsőhelye körül = Könyvtáros, 1991. 1. sz. 5–8. p.

Kozmáné Sike Emese

Elektronikus könyvtár: a jövő vagy már a jelen!?

A számítástechnika megjelenésével új korszak kezdődött el az emberiség életében: az információs társadalom korszaka. A személyi számítógépek, a nagygépes rendszerek, illetve az internet megjelenése új, eddig még igazából kiaknázatlan lehetőségek tárházát nyitotta meg a felhasználók előtt. Szerencsére a könyvtárak is viszonylag hamar felismerték az informatikában rejlő lehetőségeket, azonban mind a mai napig nem használták ki teljes mértékben azokat a rendelkezésre álló eszközöket, amelyeket a technikai fejlődés lehetővé tenne.

A számítástechnika jelenlegi alkalmazása a könyvtárakban még mindig csak egy igen szűk felhasználási körre terjed ki, de a fejlődés iránya egyértelmű. Már a hálózatok megjelenésével lehetőség nyílt az elektronikus levelező rendszerekkel a könyvtárközi kölcsönzések meggyorsítására. Később, mint az OCLC¹ példája is mutatja, létrejöttek a hálózatok megjelenését kihasználó, a könyvtárak együttműködésén alapuló szervezetek. Ezen rendszerek legnagyobb vívmánya a közös katalógus volt. Ezekkel egyidejűleg jelentek meg a könyvtárakban az on-line katalógusok (OPAC), melyek többsége mára már rendelkezik internetes kereső felülettel is. Az elektronikus katalógusok előnye, hogy a felhasználó nagy mértékben lerövidítheti a keresésre szánt időt, és fontos információkat kaphat a dokumentum elérhetőségét illetően.

A következő lépés talán a tisztán elektronikus könyvtár vagy más néven médiatár lehetne. Számos országban, így Magyarországon² is elindultak biztató kezdeményezések, azonban ezek legtöbbször csak a szöveges dokumentumokra terjedtek ki. Ma már azonban a technikai fejlődés lehetővé teszi, hogy az információhordozók minden válfaját tárolni tudjuk számítógépen. A fő kérdés az elektronikus könyv-

1 OCLC – <http://www.oclc.org>

2 Magyar Elektronikus Könyvtár – <http://www.mek.ulf.hu>

tárakkal kapcsolatban az, hogy milyen előnyökkel, illetve hátrányokkal szolgálhatna bevezetésük. Ahhoz, hogy ezekre a kérdésekre válaszolni tudjunk, előbb meg kell vizsgálnunk, hogy milyen lehetőségeink vannak a különböző dokumentumtípusok elektronikus tárolására.

Mivel a könyvtárak gyűjtőköre főképpen a nyomtatott dokumentumokra terjed ki, legkézenfekvőbb ezekkel kezdeni a tárgyalást. Ahhoz, hogy elektronikusan tudjuk tárolni a dokumentumokat, először digitalizálni kell azok tartalmát. Ennek legegyszerűbb módja, ha egyszerűen begépeljük a szöveget a számítógépbe. Ez azonban igen időigényes folyamat – gondoljunk csak egy több mint 800 oldalas könyvre –, és a legnagyobb problémája, hogy a szöveget kísérő ábrákat, képeket sem tudjuk ilyen módon rögzíteni. Gyorsabb megoldásnak bizonyulhat, ha a könyvek oldalait egyenként optikai letapogatással – ismertebb szóval szkenneléssel – számítógépes képformátumúvá alakítjuk. Ez az eljárás hasonló a mikrofilmes archiváláshoz, annyi különbséggel, hogy az oldal képe nem a mikrofilmen kerül tárolásra, hanem a számítógép háttértárolóján. Az ilyen megoldás nagyon hasznos lehetne a nagyon régi nyomtatott, illetve kézirás kódexek, ősnymotványok és a különböző fajtájú kéziratok esetén. Ezáltal megőrizhetjük a dokumentum eredeti szerkezetét, azonban az oldalakról készített képek tárolásához szükséges helyfoglalás így jelentősen megnövekszik. Az igazi megoldást talán az jelentené, ha az így elkészített képeken a szöveges részt egy arra alkalmas karakterfelismerő szoftver³ segítségével kinyer-nénk, míg a képeket kivágnánk az oldal digitalizált képéből. Bár így jelentős több-letmunka keletkezik a képek és a szöveg újbóli összeillesztése miatt⁴, azonban kár-pótol minket a minimális helyfoglalás és a viszonylag gyors eljárás.

Ilyen módon a könyvtárakban található összes nyomtatott dokumentum a szkennelés útján digitális képformába alakítható át. Problémát talán csak a nagyon kicsi vagy nagyon nagy méretű nyomtatványok jelenthetnek, de ma már a szkennerek nagy felbontási képessége és a digitális fényképezőgépek használata orvosolja ezt.

Érdekesebb kérdést vet fel a hangzó dokumentumok digitális tárolása. Szerencsére ma már ez nem okoz nagy problémát, hiszen digitalizáló programok sokasága áll rendelkezésünkre, hogy az audiofelvételeket számítógépes formátumra alakítsuk. A legelterjedtebb hangformátumok pedig – mint például az MP3 – lehetővé teszik, hogy a digitális anyagot minőségvesztés nélkül⁵ tömörebb formában tárolhassuk.

Hasonló a helyzet a mozgóképes dokumentumok esetében is, mivel a mai eszközzel már nem okoz gondot videóról vagy akár televízióadásról digitalizált felvételt készíteni. Ennek egyetlen feltétele, hogy rendelkezünk olyan videokártyával, amely támogatja ezt a lehetőséget, illetve megfelelő nagyságú háttértároló kapacitással. A régi hangzó- és mozgóképes dokumentumok esetén pedig még arra is lehetőségünk van, hogy a felvételek minőségét bizonyos határokon belül feljavítsuk.

---

3 *Optical Character Recognition (OCR) – optikai karakterfelismerő program.*

4 *A dokumentumot újra kell szerkeszteni és tördelni – pl. HTML leíró nyelvnek megfelelően –, de szerencsére az ilyen munkákhoz már rengeteg szoftver áll rendelkezésünkre, amelyekkel megkönnyíthetjük munkánkat.*

5 *Az állítás kissé sántít. A hangzó dokumentumok tömörítése információvesztéssel jár, azonban ezek a formátumok kihasználják az emberi hallás sajátosságait – pl. alkalmazkodó hallásküszöb –, és így a hallgató számára nem tűnik fel ez a veszteség.*

Mint látható, a könyvtárak gyűjtőkörébe tartozó összes dokumentumfajta tárolása lehetséges számítógépen. De vajon miért érdemes digitálisan tárolnunk a dokumentumokat? Járjuk most kicsit körül ezt a kérdést.

Vegyünk egy olyan könyvtárat, ahol minden dokumentum elektronikusan van tárolva, ezért a felhasználó csak számítógépes terminálon keresztül tud hozzáférni a keresett információhoz. Ezt egy olyan elektronikus katalóguson keresztül teheti meg, mint például az OPAC. Nagyon fontos, hogy ez a program könnyen kezelhető, felhasználóbarát és hatékony legyen. Az sem árt, ha rendelkezik olyan részszel, amely szemléletesen bemutatja a program lehetőségeit.

Ha a felhasználó megtalálta a keresett dokumentumot, akkor egy billentyű lenyomása után már olvashatja, nézheti vagy hallgathatja is azt. Egyik előnye tehát az elektronikus könyvtárnak az, hogy a dokumentum azonnal a rendelkezésére áll az olvasónak, nem kell az idejét a dokumentumra várva töltenie. Sokkal érdekesebb lehet azonban a könyvtár azon tulajdonsága, hogy egy dokumentumhoz egyszerre gyakorlatilag korlátlan számú felhasználó tud hozzáférni. Ez pedig a mai pénzügyi időkben nem elhanyagolható tény, főleg olyan könyvtáraknál nem, amelyek valamilyen nagy oktatási centrum hallgatóit szolgálják ki.

További előnyt jelenthet az is, hogy minden dokumentumból elég csak egy példányt beszerezni, hiszen a digitalizálás után a dokumentum elektronikus formátuma már megosztva használható. Fontos szempont ezen kívül az állományvédelem kérdése is. A beszert dokumentumot csupán egyszer használjuk, mégpedig akkor, amikor digitalizálására sor kerül, ezt követően már csak a megfelelő tárolásáról kell gondoskodnunk. Ez nagy előnyt jelenthet a kódexek, az ősnymtatványok vagy a kéziratok feldolgozásánál. Az is figyelemreméltó, hogy jelenleg az elektronikus formátum a legmegbízhatóbb és talán a leghosszabb⁶ időre szóló tárolási forma.

A legjelentősebb előnyét azonban az elektronikus könyvtárnak az internet nyújtáná. Gondoljunk bele, hogy az internet segítségével az olvasók akár otthonról is élvezhetnék a könyvtár nyújtotta lehetőségeket egy web-böngésző segítségével. A könyvtárba beiratkozott olvasó kapna egy felhasználói nevet és egy jelszót – tulajdonképpen egy elektronikus olvasójegyet –, amelynek segítségével beléphetne az elektronikus könyvtárba, és igénybe vehetné a különböző szolgáltatásokat. Tekintve, hogy Magyarországon a könyvtárak használata gyakorlatilag ingyenes, akár teljesen nyilvánossá is lehetne tenni a könyvtárak elérését.⁷ További előnyt jelentene, hogy így lehetőség nyílna a könyvtári statisztikák automatikus elkészítésére is, hiszen a rendszer tárolná, hogy ki, mikor és milyen dokumentumot használt. Azt se tévesszük szem elől, hogy így a könyvtár fizikai helyétől nagyon messze lévő olvasók is azonnal részesülhetnének a könyvtár nyújtotta lehetőségekből, nem is beszélve a mozgáskorlátozott emberekről, akiknek ez a lehetőség megkönnyíthetné a dokumentumokhoz való hozzáfutást.

---

⁶ Mivel az elektronikus úton való tárolás múltja csak pár évtizedre tekint vissza, ezért felelőtlenség lenne bármilyen konkrét kijelentést tenni ezzel kapcsolatban. Az azonban bátran kijelenthető, hogy ezek az új tárolási formák magukban rejtik az adatok hosszú távú biztonságos tárolásának lehetőségét.

⁷ Látszólag a könyvtár így eszne a beiratkozási díjaktól, azonban a könyvtár weblapján megjelenő fizetett hirdetésekkel bőségesen fedezni lehetne ezt a kiesést.

Természetesen az éremnek két oldala van, hiszen mint mindennek, az elektronikus könyvtárnak is vannak árnyoldalai. Az egyik ilyen, hogy a könyvtárosok szerepköre teljesen átalakul ebben az intézményben. A könyvtár mindennapi működéséhez ugyanis olyan könyvtárosokra lenne szükség, akik egyben jól képzett informatikusok is. Szerencsére a felsőfokú képzésben mára már teret nyert az informatikus könyvtáros képzés, amely biztató előrelépés ezen a téren. További probléma lenne, hogy az olvasókkal való személyes kontaktus nagyon minimálisra csökkenne, amit valamilyen formában pótolni kellene.⁸ Ha mégis arra az elhatározásra jutunk, hogy létrehozuk ezt az intézményt, akkor a megfelelő szoftverek beszerzése vagy kifejlesztése, a rendszer karbantartása és a felhasználói igényekhez való állandó alkalmazkodás is állandó komoly feladatot jelentene a rendszer üzemeltetőinek.

Újabb jelentős problémát jelent a szerzői jogokról szóló 1999. LXXVI. törvény, amely gyakorlatilag lehetetlenné teszi, hogy a könyvtár bármilyen jogvédett dokumentumot közzétegyen elektronikus úton, akár belső zárt hálózaton is. Ezáltal megakadályozza a könyvtárak jövőbeli fejlődését. Remélhetőleg a törvényhozók is hamarosan belátják, hogy valamilyen formában változtatni kell ezen a lehetetlen helyzeten.

Úgy gondolom, hogy egy ilyen intézmény megvalósítása előtt tornyosuló problémák közül a legjelentősebb mégis az, hogy az intézmény létrehozása és működtetése rendkívül nagy anyagi megterhelést jelentene a fenntartóra nézve. Sajnos a magyarországi könyvtárak egyike sem rendelkezik – és nagy valószínűséggel nem is fog a rendelkezni a közeljövőben – olyan anyagi háttérrel, amely lehetővé tenne ilyen nagyságrendű fejlesztést. A lehetőség pedig előttünk áll, és ezt az alkalmat nem volna szabad elszalasztanunk, hiszen a technikai fejlődés gyorsasága miatt ha most lemaradunk, akkor a felzárkózás még több erőfeszítésünkbe fog kerülni.

Mint láhattuk, ma már mindaz az eszköz rendelkezésünkre áll, amellyel egy hagyományos könyvtár gyűjteményére és szolgáltatásaira építve meg tudnánk valósítani a tisztán elektronikus könyvtárat.⁹ Most már csak egy lelkes csapatra és megfelelő anyagi és jogi háttérre lenne szükség ahhoz, hogy létrehozassuk a harmadik évezred könyvtárat.

Iszály György Barna

---

⁸ Ilyen lehetőséget nyújthatnak a levelezési listák, a CHAT vagy a különböző klubfoglalkozások.

⁹ Ilyen jellegű elektronikus könyvtárat csak egy már létező – és az elektronikus könyvtár mellett tovább működő – könyvtári háttérrel lehet elképzelni, ezért az ilyen felépítésű könyvtárakat

Grazi leporelló

Szabad gondolatok a grazi könyvtárakban és könyvészeti eseményeken tett látogatásaim kapcsán

A jelen írás – amint ezt a cím is sugallja – semmiképpen sem tekinthető egyfajta szigorú vezérelvet követő útleírásnak, még kevésbé tudományos értekezésnek. Elkészítésekor az a cél vezetett, hogy kiválogassam és bemutassam grazi tartózkodásom azon momentumait, amelyek a könyvtárosok és a könyveket szerető – tágabb értelemben vett – közönség számára érdekesek lehetnek. Ezekben pedig a Grazban, CEEPUS ösztöndíjasként töltött egy hónap alatt nem volt hiány, hiszen ilyen lehetőséget többek között az április 6–8. között megrendezett Grazi Óvárosi Napok (Grazer Altstadttag) programja is kínált. Mindemellett nem szabad azonban megfeledkeznünk arról a jeles eseményről sem, amely szintén április hónapban, egészen pontosan április 24–26. között zajlott, nevezetesen az Osztrák Könyvvásárról (Österreichische Buchmesse).

Grazi Egyetemi Könyvtár (Universitätsbibliothek, Karl-Franzens Universität Graz)

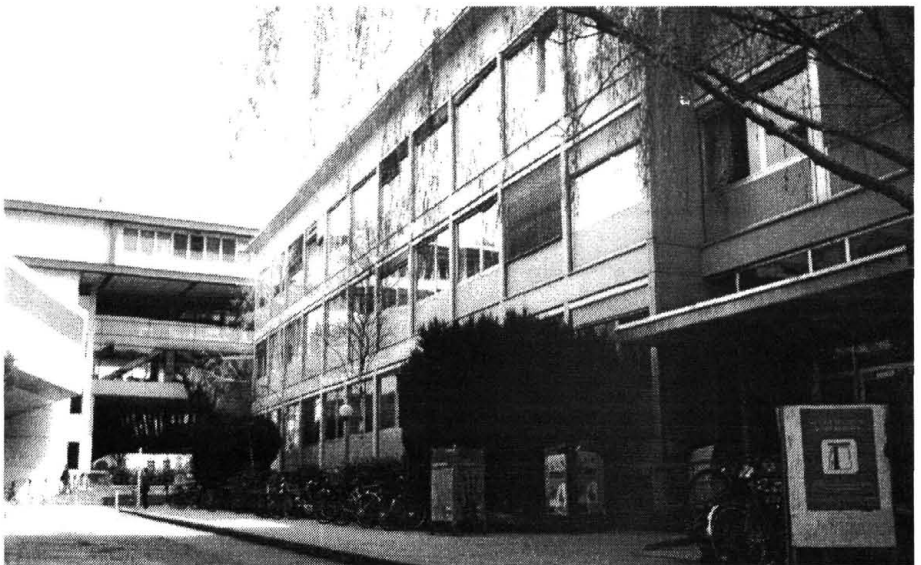
Az Egyetemi Könyvtár főépülete, amely a Károly-Ferenc Egyetem mellett áll (Universitätsplatz 3.), külső megjelenésében egyáltalán nem „ámulatba ejtő”. Mifelénk is ismerős kockaépület ez, az embernek olyasféle benyomása támad, hogy akár egy magyarországi vidéki város közkönyvtára is lehetne. Az először talán kissé kiábrándult látogató beljebb haladva – s persze a szükséges adminisztrációs formák elintézése után – az olvasóterembe ér, amely szép klasszicista belső terével s nem utolsósorban a szabadpolcon hozzáférhető igen gazdag szótár- és lexikonanyagával már méltán vívja ki az ide belépő csodálatát. Ennél is imponálóbb azonban az a technikai és számítógépes felszereltség, amellyel az információs részlegben (Auskunft/Fachinformation) találkozunk. A grazi Egyetemi Könyvtár a hetvenes években mintegy 450 000 kötettel rendelkezett, mára ez a szám a szakkönyvtárak anyagával kiegészülve többszöröződött.

Maga a könyvtár tehát ma már nemcsak egy épületből áll, hanem a főépület mellett számos más, kisebb szakkönyvtár is hozzátartozik. Külön épületben kapott helyet például az anglisztikai és amerikanisztikai intézeti könyvtár (Heinrichstraße 36., ill. Attemsgasse 25.), a történeti (Heinrichstraße 26.) vagy a szlavisztikai és a romanisztikai könyvtár (Merangasse 70.), hogy a számos szakkönyvtár közül csak néhányat említsünk. Ezek a szakkönyvtárak – amelyek tulajdonképpen tanszéki, illetve intézeti könyvtárak – számítógépes összeköttetésben állnak egymással. Így

tehát a Grazba érkező kutató a számítógépes összeköttetésnek köszönhetően már a főépületben könnyűszerrel tájékozódhat arról, hogy az őt érdeklő könyvek vagy egyéb kiadványok, cikkek stb. szerepelnek-e a könyvtár egészének állományában, s több információhoz juthat arra vonatkozólag is, hogy a keresett kiadványt magában a főépületben vagy esetleg egy, a város másik részében lévő intézeti könyvtárban találja-e. A leltári szám(ok) ismeretében, amely(ek) a rendszerben a cím mellett szerepel(nek), az is nyilvánvalóvá válik, hogy az illető könyv egy vagy több példányban áll-e rendelkezésre, valamint utánanézhethet a kutató annak is, hogy a könyv az adott időpontban elérhető-e vagy valaki már kikölcsönözte. Az egyetemi könyvtár évente aktualizált útmutatót (Wegweiser) jelentet meg, amely számos információt tartalmaz (pl. az egyes szakkönyvtárak helye és nyitvatartási ideje, az olvasótermi látogatójegyvel, kölcsönzéssel kapcsolatos tudnivalók, a különleges gyűjtemények osztályára vonatkozó információk, az ALEPH-rendszer [a könyvtár számítógépes adatnyilvántartási és operációs rendszere] használatához szükséges alapismeretek), és így segíti a könyvtárban való tájékozódást.

A Grazi Egyetemi Könyvtárban mindezek mellett gyakorta rendeznek kiállításokat is. Ottjártamkor az „Úton távoli partok felé” (Unterwegs zu fernen Ufern) című kiállítást volt alkalmam megtekinteni, amely az Osztrák Haditengerészet két hajójának, a *Novara*-nak és a *Saida*-nak 1857–1859, valamint 1884–1886 között Ausztráliába és Óceániába tett egzotikus felfedezőújáról számolt be. A kiállításon Joseph Selleny osztrák festő dokumentum értékű rajzai és akvarelljei mellett számos Egyiptomban, Ceylonban, Ausztráliában és Új-Zélandon készített, eddig még be nem mutatott fénykép, valamint ezen térségekből származó ékszerek, fegyverek és hangszerek is szerepeltek.

A Grazi Egyetemi Könyvtárban járva az embernek önkéntelenül is az jut az eszébe, hogy ennek már nálunk is meg kellett volna valósulnia, vagy legalábbis: mindezt nálunk is meg kéne valósítani. Gondoljuk csak el, mekkora segítséget jelenthetne egy kutatónak, ha az őt érdeklő szakirodalomról – legalábbis egyetemi viszonylat-

ban – egy helyen, központi számítógépen tájékozódhatna. Egy grazi (vagy ahhoz hasonló) megoldáshoz (értem ezen, hogy pl. az egyes intézeti könyvtárak anyagát az egyetemi könyvtár anyagával együtt egy számítógépes rendszerben tároljuk) *el-vileg* nálunk is megvannak, illetve meg kéne, hogy legyenek a feltételek. Ez azonban egyelőre még nem realitás, a mindennapi gyakorlatban még nem ezzel találkozunk. A miéltre persze több válasz is adható. Az anyagi és személyi feltételek szűkös volta mellett én itt elsősorban az ELTE elhúzódo – jelenleg is tartó – költözését említeném, amely jelentős munkát rótt az érintettekre (és most nemcsak a könyvtárosokra gondolok). Ugyanakkor azt is el kell mondani, hogy talán épp ez a költözési folyamat vezetett az eddig különálló, apró tanszéki könyvtárak intézeti szintű összevonásához, amely mára meg is valósult, s amely egyfajta „grazi modell” kialakításának az előfeltétele. Ez persze – figyelembe véve a fentebb elmondottakat – azt is jelentette, hogy a költözés gondjain kívül a kisebb tanszéki könyvtárak állományának átvételét és ennek a többnyelvű (!) heterogén állománynak a rendszerezését is meg kellett oldani, azt pedig – gondolom – nem kell külön bizonygatni, hogy mindez mennyire nehéz feladatot rótt az érintettekre. Ahhoz persze, hogy egyetemünkön egyfajta „grazi megoldás” – amit én példaértékűnek tekintek – megvalósulhasson, további jelentős anyagi és személyi háttérbővülésre lenne szükség. Kutatóként úgy érzem, ennek kialakítása-kialakulása csak egy hosszabb távú, átfogó integrációs fejlődés eredménye lehet, amelynek egyes (kezdeti) stációin már mi is túljutottunk. Akit a grazi egyetemi könyvtárral kapcsolatos információk bővebben érdekelnek, tájékozódhat az egyetem honlapján: www-ub.kfunigraz.ac.at.

Tartományi Könyvtár (Landesbibliothek)

Grazi tartózkodásom idejére esett a Grazi Óvárosi Napok (Grazer Altstadttag) rendezvénysorozata is, amely nem mindennapi élményt jelentett. A középkori ruhában felvonuló emberek, a látványos lovagi torna, a régi mesterségeket bemutató s a hamisítatlan ’házi’ termékeket árusító sátrakon kívül azonban olyasvalami is szerepelt a programban, ami méltán tarthat számot a könyvtárosok érdeklődésére. Április 6–8-ig ugyanis megnyitotta kapuit a régi (jezsuita) egyetem könyvtárának olvasóterme (Bibliothekssaal der alten [Jesuiten]universität), ahol pl. Pázmány Péter is hét esztendeig tanított. Az olvasóterem gazdag rokokó díszítése lenyűgöző, könyvtári állománya egyedülálló. Egészen a közelmúltig számos ősnymtatványt, a stájer tartományi archívum anyagának nagy részét őrizték itt. Ma ezeknek nagy része a tartományi könyvtár épületében (Kalchberggasse 2.) található, amelynek állománya számos régi kódexszel és stájer incunabulummal együtt mintegy 350 000 kötetet tesz ki.

A könyv világnapja (Welttag des Buches)

Kintlétem alatt abban a szerencsében is részem volt, hogy – mivel 1995 óta az UNESCO döntésének értelmében éppen e hónapban, Shakespeare és Cervantes halálának napján, azaz április 23-án tartják a könyv világnapját – számos könyvesboltban nyílt alkalmam részt venni osztrák szerzők által tartott rendezvénye-

ken, író-olvasó találkozókon. Az osztrák könyvpiacra ebből az alkalomból jelent meg az a szerelemről szóló novellákat, verseket tartalmazó antológia, amelynek címe Heimito von Doderer egy elbeszélése szolgált: „Im Irrgarten. Geschichte von der Liebe.”

Osztrák Könyvvásár

Írásom végén még egy dologról szólnék, amely szintén helyet követel ebben a kis „grazi leporellóban”. Ez pedig nem más, mint az *Osztrák Könyvvásár (Österreichische Buchmesse)*, amelynek fő helyszíne a grazi egyetem aulája volt, és amely április 24-26. között zajlott. A könyvvásáron – amely a sorban immár az ötödik – 150 német, osztrák és svájci kiadó tárta a közönség elé anyagát. Mottójául a „mi a teendő ennyi tudással” („Was tun mit soviel Wissen”) mondat szolgált, és ezernyi új és klasszikus szerző műve várta az olvasókat. Túlzás nélkül állítható, hogy az ötödik osztrák könyvvásáron a tudomány szinte minden területe (humán-, ill. társadalomtudományok, műszaki tudományok, orvostudomány, számítástechnika stb.) képviseltette magát. Természetesen jutott hely a pazar kiállítású művészi albumoknak vagy épp a meghökkentően újszerű, kísérletező művészeknek is. A vásár területén külön helyet kaptak az elektronikus médiumok társadalomra gyakorolt hatását elemző művek, kiadványok. A könyvvásár – amint ez már az elmúlt években gyakorlattá vált – több napos, külön szekciókban zajló, aktuális témákat (a könyv és az elektronikus adattárolók közötti konkurencia, a könyvkiadás jövője az információs társadalomban stb.) elemző előadássorozattal egészült ki. Az alábbi címen további információk szerezhetők be róla: <http://www.buchmesse.at>.

Rövidke írásom készítése során csak az a cél vezetett, hogy könyvvel, könyvtárral kapcsolatos grazi élményeimet olvasóimmal megosszam. Amennyiben sikerült érdeklődésüket felkeltenem, esetleg az elmondottak továbbgondolására vagy a témával kapcsolatos további kutatásra ösztönözöm őket – célomat máris elértem.

Pátrovics Péter

A könyvtáralapító Pekár Mihály

Százharminc évvel ezelőtt, 1871. augusztus 21-én Aradon született a magyar felsőoktatásban, de főleg a Pécsi Tudományegyetem életében jelentős szerepet játszó *Pekár Mihály*.

Olyan családban látta meg a napvilágot, melyben a legfőbb értéket – a tudáson kívül – a szeretet, az igazmondás, az őszinteség és a pontosság jelentette. Szülei *Pekár Károly* vasúti mérnök és *Horváth Anna* (*Horváth Mihály* püspök, történetíró unokahúga) voltak.

Édesanyja 1881-ben bekövetkezett korai halála után édesapja nem nősült meg többé, életét a három fiú (*Károly*, *Mihály*, *Dezső*) nevelésének szentelte. Fontosnak tartotta, hogy az egyébként kiválóan tanuló fiait az iskolai szünetekben kézügyességük fejlesztése érdekében iparos mesterségre taníttassa. *Károly* asztalos-ságot, *Dezső* fafaragást, *Mihály* könyvkötészetet tanult, utóbbi esetében minden bizonnyal e tevékenység is hozzájárult a könyvek szeretetéhez, ami egész életén át végigkísérte.

Az Aradon töltött gimnáziumi évek után *Pekár Mihály* a budapesti egyetem orvosi karán folytatta tanulmányait. Az *Orvostanhallgatók Önképző és Segítő Egyesülete* először választmányi tagjává, majd könyvtárosává, főkönyvtárosává, elnökévé választotta.

Érdeklődése az élettan iránt már egyetemista korától megmutatkozott. A *Klug Nándor* igazgatta élettani intézetben gyakornokoskodott, majd asszisztenssé, később adjunktussá lépett elő. A budapesti egyetem, ahol csaknem húsz évet töltött, magántanárává választotta.

1914 nyarától az orvosi és természettudományi ügyek kultuszminisztériumi referenseként felkérést kapott a pozsonyi és debreceni egyetemek felállításával kapcsolatos szervező munkára. Ő lett a *Pozsonyi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem* első orvostudományi dékánja. A cseh megszállás után Pozsonyból menekülni kényszerült, s eközben a mindenétől – így könyvtárától is – megfosztott egyetem Budapestre, majd Pécsre költöztetésének kulcsfigurájává, mozgatórugójává vált. „Egy évtizeden belül négyszer kellett egyetemalapításban részt vennie”¹. Időt, fáradságot nem kímélve harcolt az egyetem érdekeiért, életben maradásáért. „A honatalanság és hányattatás idejében mindenféle feladatot vállalt, csak azért, hogy az egyetem jövőjét biztosítsa és hogy az elhelyezkedési nehézségeket csökkentse. Budapesten például négy évig egyedül vezette az egyetem gazdasági hivatalát az egész pénzkezeléssel együtt.”² Talán e ténynek is köszönhető, hogy 1920 novemberében az intézetek és klinikák felállításával kapcsolatos előre nem látható kiadásokra, valamint könyvtári beszerzési célokra a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium által kiutalt egymillió korona ténylegesen könyvtári célra is fordítódott. Ezen időszakról datálható többek között az intézeti könyvtárak egész sora.

Hogy az „árva leány”-ként³ is emlegetett egyetem Pécsen 1923 októberében viszonylag zökkenőmentesen, a legfontosabb felszerelések, könyvtárak birtokában kezdte meg működését, döntően *Pekár Mihály* fáradozásának köszönhető. Tárgyalásainak eredményeként Pécs városától nem csupán a klinikák, intézetek céljaira sikerült (igaz, hogy a szerb megszállás alatt jócskán tönkrement) épületeket biztosítani, de például megszerezte a szintén lepusztult, volt Vadember szállót a menza illetve a leánykollégium számára. Ebben az épületben aztán „megvette a kollégiumi könyvtár alapját, hogy a szegénysorsú hallgatók a drága tankönyveket kölcsön kaphassák és gondoskodott szórakozást nyújtó könyvekről is. Egy alkalommal a kollégium felügyelőjének piros kötésű könyvet adott át a könyvtárba való besorozás céljából – a könyv az Új Idők Illemkódexe volt – »hadd tanuljanak a huncutok«, tette hozzá *Pekár*, amikor a könyvet átadta.”⁴

1923 októberében tehát az egyetem már saját könyvtári épületbe költözött, és „vagonnyi” Budapesten gyűjtött könyvállománnyal rendelkezett. Ez és a *Klimó György* pécsi püspök „előrelátásának” köszönhető *Klimó*-gyűjtemény képezte az egyetemi könyvtár állományának alapját. *Klimó György* a könyvtárát „korát megelőzve közkönyvtárnak tervezte, mely az általa alapítandó egyetemnek lett volna szerves része. A nagy püspök érdeklődése mindenre kiterjedt, könyvtárában theologiai munkák mellett philosophiai, jogi, természettudományi munkák is helyet találtak. *Klimó* utódai alatt azonban a könyvtár mindinkább egyházi jellegűvé vált és így a többi tudományszakok folytonossága megszakadt.”⁵ Összességében az említett gyűjteményekről elmondhatjuk, amint azt egy 1925-ös jegyzőkönyv is tanúsítja, hogy az állomány legnagyobb része régi volt, s így az oktatás és kutatás szempontjából hasznavethetetlennek minősült. Nem lehet tehát csodálkozni azon, hogy az oktatók és kutatók főként saját intézeteik könyvtárait használták, melyeket próbáltak modern, a kutatás, oktatás, gyógyítás új eredményeit feltáró könyvekkel, folyóiratokkal ellátni.

Pekár Mihály maga is egy, a kor színvonalának megfelelő orvoskari könyvtár alapjainak megteremtésén fáradozott. Lelki szemei előtt a budapesti *Pázmány Péter Tudományegyetem* orvostudományi kara könyvtárának példája lebegett. Ennek érdekében már a budapesti évek alatt jelentős mennyiségű könyvet gyűjtött össze, melyek főleg ismerősei névű magángyűjteményeiből származtak.

Az 1925/26-os tanévben végre kedveztek a körülmények a rég óhajtott orvoskari könyvtár megalakításához. *Pekár Mihály*, aki mind a tárgyi, mind a személyi feltételek biztosítását szívügyének tekintette, az Élettani Intézet addig gazdasági hivatali célokat szolgáló, két elég nagy és erre a feladatra alkalmas helyiségét ajánlotta fel a mintegy 70 ládányi könyv számára. Február 19-én *gróf Klebelsberg Kunó* kultuszminiszternek írt levelében⁶ arra kért engedélyt, hogy a betölthető állások közül egy „kezelői állást” az 1926 tavaszán megalakított orvoskari könyvtár számára foglalhasson le. A könyvtárát *Tóth Lajos* államtitkár iránti tiszteletből és annak engedélyével *Tóth Lajos Könyvtárnak* nevezte el, igazgatói teendőit pedig magára vállalta. A folyamatosan fejlesztett állományról egy 1938-as jelentésből⁷ kapunk képet. Ekkor már katalógusokból tájékozódhatnak az érdeklődők a mintegy 22 000 kötetnyi állományról. A *Tóth Lajos Könyvtár* megalapításával *Pekár Mihály* megteremtette a jelenlegi *Pécsi Tudományegyetem Orvostudományi és Egészségtudományi Centrum Könyvtárának* (1999-ig *Pécsi Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtára*) alapjait.

A hálás utódok e szerény írással a nagy elődre kívánnak emlékezni, főhajtással tisztelni emléke előtt, akinek alakját *Dudits Andor* festőművész is megörökítette a Pécsi Tudományegyetem auláját díszítő freskón. A festmény a pécsi egyetem 1367-es alapítását ábrázolja. A képen *Pekár Mihály* alakja az orvoskar képviselőjeként jelenik meg, és – biztosra veszem, hogy nem véletlenül – kezében könyvet tart...

JEGYZETEK

1. Lénárd László: 125 éve született Pekár Mihály. = A 800 éves magyar orvostudomány. Szerk.: Benke József. Pécs, 1996. 45. p.
2. Förster Rezső: Megemlékezés Pekár Mihályról a Kis Akadémia 1942. november 9-iki összejövetelén. = Pekár Mihály emlékezete : 1871–1942. Bp. : A Kis Akadémia kiadása, 1944. 10. p.
3. Ladányi Andor: Klebelsberg felsőoktatási politikája. Bp. : Argumentum K., 2000. p. 34.
4. Ángyán János: Pekár Mihály az ifjúság barátja. = Pekár Mihály emlékezete... 147–148. p.
5. Entz Béla: Az Erzsébet Tudományegyetem és Pekár Mihály. = Pekár Mihály emlékezete... 121. p.
6. Magyar Országos Levéltár K 636–1926–15–16632 VKM 183.
7. PTEK irattára. Jelentés: Méltóságos Dr. Pekár Mihály egyet. Nyilv. R. tanár úrhoz az Erzsébet Tudomány-Egyetem Tóth Lajos-könyvtárának felállításáról és katalogizálásáról. 1938. június 15. ... könyvtári segédőr

Ódorné Gracza Tünde

Kultúrmenedzsment

Százhuszonnyolc oldalon, elegáns, „franciás” formátumban jelent meg *Bobokné Belányi Beáta Kultúrmenedzsment könyvtári és információs szervezetek vezetőinek* című kötete. Valószínűleg kevesen lelkesülnek e hír és e megjelenés kapcsán. A menedzsmentnek jó ugyan a „hivatalos” sajtója, fontosságára az illetékesek nem győzik eléggé felhívni a figyelmet, jelentőségének nyomatékozása nélkül szinte már alig képzelhető el „általános” (könyvtári) kérdésekkel foglalkozó cikk, tanulmány, gondolatmenet vagy előadás, hozzászólás, ám ugyane témakörnek kialakult egy fölöttébb ellendrukker folklórja is. Szinte már a régi, rossz vicc juthat erről a folklórról az ember eszébe a fiait önvérével tápláló pelikánról, pelikánanyáról. (Arról a legendáról van szó, amelyet a szeretet legszebb szimbólumának tartanak-neveznek a teológusok és a legendák kedvelői. Mivel „a jégbe fagyott világban nincs élelem fiai számára, mérhetetlen irgalommal rámered anyai tekintete az éhezőkre, majd a meddővé fagyott tájra, és azután egy mondhatatlan mozdulattal csőre felhasítja mellét és a kibugyanó piros meleg vér ismét életretáplálja a dermedőket... Pie pelicane!”). Erről a pelikánról szól a vicc: Mi lesz ma ebédre, kérdi a pelikángyerek. Jujjj! Már megint pelikánhús?) Nos, ezen folklór szerint a menedzsment a tudni nem érdemes dolgok tudománya, a közhelyek és köztudalmak, a banalitások és a mindenki által tudott, ismert, untig gyakorolt fogások, munkálatok pedáns és fölöslegesen részletező elmélete, öncélú zsonglörködés a rendszerelmélet, marketingkutatás, stratégiai tervezés, minőségbiztosítás, Total Quality Management (a sor hosszan folytatható) elveivel, fogalmaival, kategóriáival. E folklór nyilvánult meg igen élesen akkor is, amikor a hírhedt Fekete Angyal gyilkosságsorozata (?) kapcsán kivétel nélkül minden újság megjegyezte (némiyik hosszan „csámcsogott” rajta), hogy a „dolog” egy minőségbiztosításon, minőségbiztosítási eljáráson sikeresen átesett kórházban történt. No, úgy látszik ennyit ér az!

E folklórral, amelyből épp csak felvillantottunk valamit, nem lehet, nem érdemes vitatkozni. Nem lehet, mert arctalan, alakatlan, érvekkal nem élő „füstgomoly” csupán, amely azonban – füst lévén – a legkisebb résekbe (lélekrésekbe is) behatol, behatolhat. De nem is érdemes, mert az ilyesféle folklór megszüntetéséhez, füstjének eloszlatásához egészen más eszközökre van szükség, mint az argumentáció korszerű eljárásai és elvei, a racionális megvitatás módszerei és metodikái. Pedig szükség lenne legalább mérsékelni, kiterjedését korlátozni, de miképp?

Talán úgy, ahogy Bobokné Belányi Beáta könyve teszi ezt. Mindenekelőtt azzal, hogy nem is vesz tudomást róla. Nem sorjáztatja az ellenérveket, nem gyözköd a menedzsment fontosságáról, nélkülözhetetlenségéről, hasznáról, pazar hozamáról. Mindezt természetesnek veszi és így véteti is az olvasóval. Egészen másként közelít a kérdéshez. Valahogy úgy tesz, mint az igazán kiemelkedő történészek. Az átlagos történész ritkán mulasztja el, hogy ne pertraktálja olvasóját a fejlődés, a történelmi mozgás felgyorsulásának adataival, adatsoraival. Azzal, hogy évtíz-

ezredekén át (látszólag) minden ugyanúgy maradt, hogy a bronzkorban ugyanolyan gyorsan (vagy lassan) történt a seregek helyváltoztatása mint Julius Caesar, sőt Napóleon korában, hogy az áruk mozgása miben sem tért el (kis túlzással) a Neander-völgyben és a középkori falvak „piacain” stb., stb., stb., míg aztán jött az ipari forradalom... Az igazi történészek viszont valahogy így beszélnek: „el-látogathatnánk Ferneybe is, Voltaire-hez, és mivel a fikció úgysem kerül semmibe, hosszan elbeszélgethetnénk vele anélkül, hogy nagyobb meglepetésben lenne részünk. Az eszmék terén ugyanis kortársaink a XVIII. századi emberek; szellemük és szenvedélyeik elég közel állnak a mieinkhez, nem éreznék magukat mellettük idegenben. De tartson csak vissza bennünket a házában néhány napig a ferney-i házigazda, s nagy lesz a meglepetésünk mindennapi élete részleteinek vagy akár tisztálkodási szokásainak láttán. Iszonyú távolságokra döbbernénk rá mindenben...”. Nyilvánvaló: csak a távolságot érzékeltetni, az ipari forradalmak három (? , talán már négy vagy öt) fázisának, hullámának egyre vészterhesebb gyorsulását emlegetni éppoly kevés, mint a józan paraszti ész mindenkor érvényes, „örök” állandóságát glorifikálni, megtenni permanens mércének és instanciának. Csak a kettő együtt, saját érvényességi körébe utasítva, „abszolút” mozzanatainak relativitását, a relativitásukban fellelhető „abszolút” magvaik felmutatását elvégezve hozhat eredményt. Éppen úgy, mint az Bobokné Belányi Beáta könyvében történik. Mert elmond a szerző jószerivel mindent a (kultur)menedzsmentről, ami a kanonikus szakirodalomban fellelhető, ám ezt a szakirodalmat mintegy széljegyzeteli, állandóan – már-már sormintászerűen – szembesíti a menedzsment előtti meglátások mestereinek nézeteivel: közmondásokkal, a költészet és irodalom klasszikusaival, a bölcsélet nagyjainak hosszú sorával, míg nem eljut az olyasféle óriások megállapításaihoz (Birgesre és Hamvas Bélára gondolunk), akik egyszerre előlegezik a menedzsment gondolatrendszerét és lépnek is túl rajta – ki tudja milyen, ma még csak általunk sejthető irányokba. Ez a – schellingi értelemben vett – tájolás teszi unikálissá a könyvet, számos társa ellenében. De nemcsak ez. Bobokné Belányi Beáta ért hozzá, hogy a – mi tagadás – nem éppen szívderítő ábrákat, táblázatokat, meghatározásokat, distinkciókat, szimbólumokat (semmivel sem kevésbé vonzóak mint a modern formális logika algebrikus jelölései) stb. oldott, értelmesen szép, gyönyörűen világos szövegmintázatban helyezze el, mintegy absztrakt festményekként, amelyek a konzervatív otthonosságú szalon falán sokkal jobban „veszik ki magukat”, mint a tárlatokéin. Azt a – nincs rá jobb szó – nőies bájt és meghittséget, amit ez a szöveg, kreatív ellentmondásban (persze nem kontradiktatorikusban) a képletekkel, modellekkel, akribiával felvonultat, a téma szakirodalmában eddig csak Zalainé Kovács Éva munkáiban lelhattük fel. (Hivatkozik is rá a szerző nyomatékosan.)

Többször is esik szó a műben arról, hogy miként kell a nemszeretem dolgokat is elfogadtatni, nemcsak megszerettetni, de mintegy interiorizáltatni a menedzsment során a munkatársakkal, partnerekkel, kollégákkal, használókkal, ügyfelekkel, kívülállókkal. Arról nem esik szó, hogy miként lehet (és kell) a menedzsmenttel kapcsolatos ellenérzéseket, az említett folklór híveinek nézeteit oldani, ellentétbe fordítani. Erről nem beszél, nem ír Bobokné Belányi Beáta, ezt – egy szerűen – megcselekszi.

Nem esett eddig szó róla, hogy végül is mit tárgyal, miről ír a könyv. Legszívesebben most sem ejtenénk szót róla. Inkább csak elborzasztásul közölnénk a

fejezetek címeit, amelyek – az eddig elmondottak alapján ez világos lehet – mit sem árulnak el a lényegről. E címek a következők: A vezetői munka természete, jellegzetességei és szükségessége. Teljeskörű Minőségelvű Vezetés – A közeljövőt prognosztizáló trendek, várható tendenciák – Az általános rendszerelmélet és rendszerszemlélet funkciója, értelmezhetősége és következményei a könyvtári munkában – A döntéshozatal irányítóelveinek megfogalmazása – A cél, a tevékenység és a szervezet egysége – Működés és irányítás. Ellenőrzési, értékelési szempontok és módszerek. Hatékonyság és teljesítménymérés – Projektmunka – A projektszerű működés jellemzői – Emberközpontú vezetés és Teljeskörű Minőségelvű Vezetés.

Ilyesféle fejezetcímek fellelhetők minden menedzsmentről szóló könyvben. Ami a fejezetcímek után áll, alig valahányban. És épp ez a lényeg. A megatrendekről (igen kritikusan) szólva a szerző pertraktálja az ún. metatrendeket is. Ha nem lenne képzavar, azt mondanánk, metakönyvet írt, könyvének legalábbis egyik legfőbb hozadéka, hogy – anélkül persze, hogy ennek külön passzusokat szentelne – nemcsak a menedzsment információ- és tudásanyagát adja elő (a kettő – lásd a könyv egyik legfontosabb gondolatmenetét – éppen nem ugyanaz, sőt!), de határozatosan szól magáról a menedzsmentről is (hisz épp ezért *meta*, lásd a tárgynyelv és metanyelv közkeletű megkülönböztetését).

Javaslatunk tehát a következő: ne azok vegyék kézbe ezt a kötetet, akiket érdekel maga a kultúrmenedzsment (kézbeveszik azok ügyis), hanem azok, akik a folklór hívei, akik a menedzsment hasznának, értelmének (stb.) kétségbevonói, akik utálják ezt az egész tematikát (akiknek „jelszava, mármög’ meg minek a’”, hogy a költővel szóljunk). Nyugodtan kézbe vehetik, nyugodtan elolvashatják, hisz alig száz oldalas (a képleteket, táblákat stb. át lehet, nem kell, de lehet ugorni). Különös élményben lesz részük (VK)

Bobokné Belányi Beáta: Kultúrmenedzsment könyvtári és információs szervezetek vezetőinek. Bp., 2001, Typotex Kiadó, 1750 Ft.

Bobokné Belányi Beáta

KULTÚRMENEDZSMENT

*könyvtári és információs
szervezetek vezetőinek*

